İmam Burhâneddin Ez-Zernûcî

TA'LİMÜ'L MÜTEALLİM

Öğrenci-Öğretmen İlişkileri

Metin,Tercüme ve Dipnot

Tercüme
Ömer Faruk Kasadar

ravza
YAYINLARI

بسم الله الرحمن الرحيم

BURHÂNEDDİN EZ-ZERNÛCÎ

TA'LİMÜ'L MÜTEALLİM

Öğrenci-Öğretmen İlişkileri

Mütercim:
Ömer Faruk Kasadar

ravza YAYINLARI

İçindekiler

Burhâneddin ez-Zernûcî 7
Mukaddime 11

1. BÖLÜM
İlim ve Fıkhın Mahiyeti ve Fazileti 15

2. BÖLÜM
Eğitim Sürecinde Nasıl Bir Niyete Sahip Olmalı? 23

3. BÖLÜM
İlim, Hoca, Ders Arkadaşı Seçimi ve Tahsilde Sebat Etmek 29

4. BÖLÜM
İlmi ve Ehlini Yüceltmek 35

5. BÖLÜM
İlim Tahsilinde Gayret, Devamlılık ve Azim 43

6. BÖLÜM
Derse Başlama Günü, Miktarı ve Tertibi 53

7. BÖLÜM
Tevekkül 65

8. BÖLÜM

Tahsil Çağı 71

9. BÖLÜM

Şefkatli Olmak ve İyilik Yapmak 75

10. BÖLÜM

İstifade 81

11. BÖLÜM

Öğrenim Sırasında Günahtan Sakınma/Vera 85

12. BÖLÜM

Ezberi Güçlendiren Şeyler ve Unutmaya Sebep Olan Şeyler 91

13.BÖLÜM

Rızkın Bollaşmasını Sağlayan ve Engelleyen; Ömrü Uzatan ve Kısaltan Şeyler 97

Burhâneddin ez-Zernûcî

Hanefî fıkıh âlimi ve eğitimcidir. Tam ismi, doğumu ve vefatı hakkında kesin bir bilgi yoktur. Kendisi İbrâhim ez-Zernûcî ismi ile anılsa da bunun doğruluğu şüphelidir. Burhâneddin ve Burhânü'l-İslâm lakaplarıyla anılmıştır.

Doğum yeri olduğu sanılan Zernûc bugünkü Kazakistan'ın güneyinde Kızılkum ilçesinde bulunmaktaydı. Bağdatlı İsmâil Paşa onun hicri 610'da (m:1213) vefat ettiğni kaydetmektedir. Ahmed Fuâd el-Ehvânî ise vefat tarihini hicri 591 (m:1195) olarak gösterir. Kefevî, Zernûcî'yi Hanefî âlimlerinin yirmi birinci tabakası arasında saymıştır. Meşhur Hanefi fakihi Burhâneddin el-Mergīnânî (v:593/1197) gibi hocalarının ve kendileriyle görüştüğünü bildirdiği âlimlerin vefat tarihleri dikkate alındığında onun hicri 6. Yüzyılın (m:12.y.y.) sonlarında veya 7. yüzyılın başlarında vefat ettiği ortaya çıkar. Yusuf Ziya Kavakcı, Zernûcî'yi Karahanlılar devri İslâm hukukçuları arasında sayar. Ancak ölümünden sonra fıkıhçılığından ziyade eğitimci yönüyle ün kazanmıştır. (DİA)

Talimü'l-Müteallim

Zernûcî, eserinde eğitim metotlarından sistematik bir şekilde bahsetmemekle beraber yeri geldikçe soru-cevap, anlatım, problem çözme gibi bazı didaktik metotlara işaret eder; dersi bizzat hocalardan dinleyip öğrenmenin önemi üzerinde durur. Öğrencinin hocalarından aldığı bilgileri tekrar etmesini gerekli görmekle birlikte kuru

ezberciliği eleştirir; soru-cevap ve tartışma yöntemlerinin yararına dikkat çeker.

Talîmü'l-Müteallim asırlarca geniş rağbet görmüş, okuyucunun kolaylıkla faydalanabileceği bir usul ve üslûpla yazılmıştır. Muhtasar oluşu, yeri geldikçe âyet ve hadislerin yanında meşhur âlimlerden ve edebiyatçılardan vecizeler, hikâyeler, şiirler aktarılması esere hem zenginlik kazandırmış hem de ilgi çekici olmasını sağlamıştır.

Talimu'l-Müteallim'de öğrencilerin ilim uğrunda gayret sarfettiği halde yeterince başarılı olamadığı, bu hususta yöntem hatası yaptıkları için gayelerine ulaşamadıkları belirtilir. Zernûcî, onlara hatalarını anlatmak ve kolay öğrenmenin yollarını göstermek amacıyla kitaplarda gördüğü, ilim ve hikmet sahiplerinden öğrendiği bilgilerden yararlanıp eseri yazdığını, bu sebeple kitaba Talimü'l-Müteallim fi Tarîḳa't-Teallüm adını verdiğini ifade eder. (DİA)

Talîmü'l-Müteallim Osmanlının son dönemlerinde medreselerde ders kitabı olarak okutulmuştur.

On üç bölüm halinde düzenlenen Talîmü'l-Müteallim'in ilk bölümünde ilmin mahiyeti ve üstünlüğüne dikkat çekilir. Her Müslümanın bulunduğu konumun gerektirdiği bilgileri elde etmesinin farz olduğunu belirtilir. İlmin niyetle alâkasının anlatıldığı ikinci bölümde öğrencinin Allah'ın rızasına kavuşmak, öğrenme ve öğretme niyetiyle tahsile başlamasının lüzumuna işaret edilir. Üçüncü bölümde ders, hoca ve arkadaş seçimiyle ilim yolunda sebat etmenin gerekliliği vurgulanır. Öğrencinin istediği alanı seçmede özgür sayıldığı belirtilerek seçim yaparken dikkate alınması istenen ölçülerden bahsedilir. Dördüncü bölümde ilme, hocaya ve kitaba saygı anlatılmakta, beşinci bölümde derse devam etmenin önemine ve eğitimde süreklilik ilkesine vurgu yapılmakta, verimli ders çalışma yolları üzerinde durulmaktadır. Altıncı ve yedinci bölümler derse başlama zamanı, derslerin miktarı, tertibi ve başarının yöntemleriyle ilgilidir. Sekizinci bölümde hayat boyu öğrenme ilkesi ve ders çalışmanın verimli olduğu vakitler, dokuzuncu bölümde hocanın öğrencisine sevgi ve şefkati, onuncu bölümde öğrencinin hocalarından

yararlanmasının yolları, on birinci bölümde öğrencinin başarısını olumsuz yönde etkileyen kötü huylar ve alışkanlıklar ele alınır. On ikinci bölümde hâfızayı güçlendiren veya unutkanlığa yol açan durumlardan bahsedilir; bu hususta yararlı olacak besinler tavsiye edilir. Eserin son bölümünde rızkın, ömür ve sağlığın artmasına veya azalmasına sebep olan durumları bilmenin yetişkinler yanında öğrenciler için de gereği belirtilir.

Eserde birçok eğitim meselesinin yanında öğrenci-öğretmen ilişkileri, ders halkaları, öğrencilik yaşı, kütüphanelerden faydalanma usulleri gibi konularda önemli bilgiler yer almaktadır.

Mukaddime

Hamd; insanoğlunu ilim ile faziletli kılıp, salih amel işlemekle bütün aleme üstün kılan Allah Teâlâ'ya, salat ve selam da; arabın ve acemin Efendisine; ilimin ve hikmetin kaynağı olan ashabına ve Ehl-i Beyt'inin üzerine olsun.

Bundan sonra:

Günümüzde bir çok talebenin ilim için çaba sarf ettiğini; fakat ilme ulaşamadıkları gibi, amel gibi faydalı semerelerinden de mahrum kaldıklarını ve ilim yolunda hata işleyip, bu yolun şartlarını terk ettiklerini gördüm. Nitekim yolda hata yapan herkes yoldan sapar. İstediği ilmi dereceye azda olsa çokta olsa ulaşamaz. Ben ilim talebelerinin bu gibi hatalarını görünce, kitaplardan okuduğum, ilim ve hikmet sahibi hocalarımdan dinlediğim vecih üzere, onlara ilim elde etme yolunu açıklamaya çalıştım. Bunu da Allah'a istihare ettikten, bu konunun isteklilerinden, ihlasla başarıya ulaşmak, din günü kurtuluşa ulaşmak isteyenlerinden ve kendim için dua temenni ederek yaptım. Ben bu kitabımı *"Ta'lîm-ül Müteallim fi Tariki't-Teallüm" İlim Yolunda Hoca Talebe İlişkisi* diye isimlendirdim. Kitabı şu kısımlara ayırdım:

1. İlim ve Fıkhın Mahiyeti ve Fazileti
2. Eğitim Sürecinde Nasıl Bir Niyete Sahip Olmalı?
3. İlim, Hoca, Ders Arkadaşı Seçimi ve Tahsilde Sebat Etmek.
4. İlmi ve Ehlini Yüceltmek
5. Ciddiyet, İstikrar ve Himmet

6. Derse Başlama Günü, Miktarı ve Düzeni
7. Tevekkül
8. Tahsil Dönemi
9. Şefkat ve Nasihat
10. İstifade
11. Öğrenim Sırasında Günahtan Sakınma/Vera
12. Ezberi Güçlendiren Şeyler ve Unutmaya Sebep Olan Şeyler
13. Rızkın Bollaşmasını Sağlayan ve Engelleyen; Ömrü Uzatan ve Kısaltan Şeyler

Başarı yalnızca Allah'tandır. O'na tevekkül edip, O'na sığınırım.

1. BÖLÜM

İLİM VE FIKHIN MAHİYETİ VE FAZİLETİ

İlim ve Fıkhın Mahiyeti ve Fazileti

Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"İlim taleb etmek her Müslüman kadın ve erkeğe farzdır."[1]

Bil ki, burada kastedilen mana Müslüman olan erkek ve kadına ilimlerin tamamın farz kılınışı değildir. Sadece İlm-i hâl ilminin farz kılınışıdır. Nitekim ilimlerin en faziletlisi İlm-i hâl, amelin en faziletlisi de iyi hâli muhafazadır.

Müslüman hangi halde bulunursa bulunsun, kendine lâzım olan bazı bilgileri her zaman bilmesi farzdır. Mesela, farz namazı her zaman kılması gerekir. Bunun için de farz namazını eda edebilecek miktarda ilim sahibi olması farzdır. Aynı şekilde vacibi eda etmek için gerekli bilgileri öğrenmesi de vaciptir. Zira farzın ikamesi için vesile kılınan bilgi farz; vacibin ikamesi için gerekli kılınan bilgi de vaciptir. Oruç, zekat ve hacda aynıdır. Ticaret yaptığında ticarette de böyledir.

İmam Muhammed b. Hasen[2] (r. aleyh)'e denildi ki:

- Niçin zühd hakkında bir kitap yazmadın?

---

1 İbn-i Mace, Mukaddime/ Fadlu'l Ulema ve'l Hassi Alâ Talebi'l İlmi, Hadis No: 224

2 Muhammed b. Hasan Fergad eş-Şeybani. Aslı Şam'ın yakınında ki bir köy olan Heresta'dır. Ebu Hanife'nin talebesidir.(d.135-v.189) Ebu Hanife'den fıkıh öğrenmiştir. İmam Malik'ten hadis rivayet etmiş ve Muvattâ'ı tedvin etmiştir. İmam Sevri'den ve Amr b. Dinâr'dan da hadis rivayet etmiştir. İmam Şâfi, Ebu Süleyman el-Cevzecâni ve Yayha b. Main kendisinden hadis rivayetinde bulunmuştur. Fıkıhta, Arapçada hadiste ve miras ilminde önderdi. Halife Harun Reşit ilk olarak Rakka

İlim ve Fıkhın Mahiyeti ve Fazileti

Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyrumuştur:

"İlim taleb etmek her Müslüman kadın ve erkeğe farzdır."[1]

Bil ki, burada kastedilen mana Müslüman olan erkek ve kadına ilimlerin tamamın farz kılınışı değildir. Sadece İlm-i hâl ilminin farz kılınışıdır. Nitekim ilimlerin en faziletlisi İlm-i hâl, amelin en faziletlisi de iyi hâli muhafazadır.

Müslüman hangi halde bulunursa bulunsun, kendine lâzım olan bazı bilgileri her zaman bilmesi farzdır. Mesela, farz namazı her zaman kılması gerekir. Bunun için de farz namazını eda edebilecek miktarda ilim sahibi olması farzdır. Aynı şekilde vacibi eda etmek için gerekli bilgileri öğrenmesi de vaciptir. Zira farzın ikamesi için vesile kılınan bilgi farz; vacibin ikamesi için gerekli kılınan bilgi de vaciptir. Oruç, zekat ve hacda aynıdır. Ticaret yaptığında ticarette de böyledir.

İmam Muhammed b. Hasen[2] (r. aleyh)'e denildi ki:

– Niçin zühd hakkında bir kitap yazmadın?

---

1 İbn-i Mace, Mukaddime/ Fadlu'l Ulema ve'l Hassi Alâ Talebi'l İlmi, Hadis No: 224

2 Muhammed b. Hasan Fergad eş-Şeybani. Aslı Şam'ın yakınında ki bir köy olan Heresta'dır. Ebu Hanife'nin talebesidir.(d.135-v.189) Ebu Hanife'den fıkıh öğrenmiştir. İmam Malik'ten hadis rivayet etmiş ve Muvattâ'ı tedvin etmiştir. İmam Sevrî'den ve Amr b. Dinâr'dan da hadis rivayet etmiştir. İmam Şâfi, Ebu Süleyman el-Cevzecâni ve Yayha b. Maîn kendisinden hadis rivayetinde bulunmuştur. Fıkıhta, Arapçada hadiste ve miras iliminde önderdi. Halife Harun Reşit ilk olarak Rakka

O da şöyle cevap verdi:

– Alış verişin hükümleri hakkında bir kitap yazdım ya. Yani asıl zahid; ticaretindeki şüphelilerden ve mekruhlardan kaçınan kimsedir.

Mümin diğer alanlarda ve mesleklerde de böyle olmalıdır. Bir kimse hangi alanda çalışıyorsa o alan hakkındaki haram olan şeyleri bilip kaçınması farzdır.

Aynı şekilde tevekkül, inabe, haşyet, rıza gibi kalbin durumlarını bildiren ilimleri de bilmek farzdır.

İlmin kıymeti hiç kimseye gizli kalmaz. Zira bu sadece insana has bir özelliktir. Çünkü, cesaret, cüret, kuvvet, sağlamlık ve şefkat gibi ilim dışında ki bütün özelliklere insanlar ve hayvanlar ortaktır.

Allah Teâlâ insanoğlunun ilimle meleklerden üstün olduğunu izhar etmiştir ve meleklere insana secde etmesini emretmiştir. Zira ilmin kıymeti; hayra, takvaya ki –Kul Allah'ın yanında ikrama bununla nail olacaktır- ve ebedi saadete vesile olmasından dolayıdır.

İmam-ı Muhammed'e denildiği gibi:

İlim öğren zira ilim, sahibinin süsü ve fazlıdır,
Ve bütün övünçlerin başıdır.
Her gün ilimden daha fazla istifade etmeye çalış,
Ve manalar denizinde kulaç at.
Fıkhı öğren zira fıkıh en faziletli önderdir,
Hayra ve takvaya çağıran odur ve yolun en doğrusu.
Hidayet yollarına ulaştırandır,
Bütün belalardan koruyan bir kalkandır o.
Zira Allah'tan korkan tek bir fakih,
Şeytana karşı bin abidden üstündür.

Bazı ahlâki hasletleri de bilmek insana farz kılınmıştır. Bunlar: Sağlamlık, cimrilik, korkaklık, cüret, kibirlenme, tevazu', fıkıh, israf

---

sonra da Rey kadılığını kendisine vermiştir. Eserleri: Mebsut fıkıhla ilgili, El Camiü'l Kebir, Siyer-i Kebir, Siyer-i Sağir. El Cevahir Tarihi Bağdat ve Şezaretü-z Zeheb.

ve taktir[3] dir. Zira kibir, korkaklık ve israf haramdır. Bu gibi kötü halleri ve bunun yerine gelecek iyi hasletleri bilmedikçe müminin bunlardan sakınması mümkün olmaz. Bundan dolayı bütün insanlara bunları bilmesi farz kılınmıştır. Şehit İmam Nasıruddin Ebu'l Kasım (r.aleyh), ahlâkla ilgili herkesin ezberlemesi gereken enfes bir kitap yazmıştır.

Arası sıra vuku bulan ve beldenin tamamının değil de, bazı kimselerin yapmasıyla, diğerlerinden günahı düşürecek olan farz-ı kifâye ilimleri ezberleyip öğrenmekte herkese farzdır. Zira bunları hiç kimse yapmazsa, bütün belde halkı günaha ortak olur. Ve o bölgedeki imamın insanlara bunu öğretmesi ve emretmesi gerekir.

Bir misalde denildiği gibi: İnsanın bütün hallerde bilmesi gereken ilim, her gün yemesi gereken yemek mesabesindedir. Ve bazı hallerde bilmesi gereken ilim de, ihtiyaç duyduğunda şifa bulacağı ilaç mesabesindedir. Yıldız ilmini bilmesi aynı hastalık gibidir. Zira onu öğrenmek haramdır. Ne faydası vardır ne de zararı! Allah'ın kaderinden ve kazasından kaçmak ise mümkün değildir.

Bütün müslümanların vakitlerini zikir, dua, tazarru', Kur'an okuma ve sadaka vermekle geçirip, dünyada ve ahirette Allah'tan af ve afiyet dilenip, bütün belalardan ve afetlerden korunmayı istemesi gerekir.

Dua ile rızıklanan kimse icabetten mahrum olmaz. Zira Allah'ın takdir ettiği bela ise şüphesiz isabet edecektir. Lakin Allah Teâlâ, kulun duasıyla bu imtihanını kolaylaştırıp o kişiyi sabır ve bereketiyle rızıklandırır. Ve yıldız ilminden de, sadece kıbleyi ve namaz vakitlerini tayin edebilecek miktarda öğrenmek caizdir.

Tıp ilmini öğrenmekte diğer sebepler gibi caizdir. Zira Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) de hastalandığında tedavi olmuştur.

İmam-ı Şafi hazretlerinden şöyle bir söz aktarılır: Demiştir ki, ilim iki kısımdır:

---

[3] Aşırı cimrilik

i. Din için fıkıh ilmi.

ii. Beden için tıp ilmi.

Bundan ötesi ise meclisi süslemekten başka fayda vermez!

İlmin Tarifi

İlim, sahibinde mezkur olan şeyin ortaya çıkmasını sağlayan bir vasıftır. Fıkıh ise ilmin inceliklerini bilmektir. Ebu Hanife[4] (r.aleyh)

---

[4] İmam-ı Âzam hazretlerinin asıl ismi Nûman'dır. Babasının adı Sabit, dedesinin adı Faruk Zevta'dır. Dedesi aslen bu gün Afganistan'ın Kabil şehrindendir. İmam Âzam'ın torunu Ömer'in nakledildiğine göre İmam Âzam'ın babası Sabit Müslüman olarak dünyaya gelmiş ve Hz. Ali (r.a.) ile karşılaşmış ve Hz. Ali (r.a.)'a bir elbise hediye etmiştir. Hz. Ali (r.a.) da İmam-ı A'zam'ın babasına ve zürriyetine hayır ve bereket duasında bulunmuştur. İmam-ı Azam hazretleri hicretin 80. Yılında Kûfe'de doğmuş ve 150. Hicri yılda Bağdat'da 70 yaşında iken vefat etmiştir. Rahmetullahi aleyh.

Ebu Hanife rahmetullahi aleyh'in yaşadığı Kûfe seçkin sahabelerin yaşadığı bir ilim şehriydi. Başta Abdullah İbni Mes'ud olmak üzere, Sa'd b. Ebî Vakkas (v: 55/675), Huzeyfe İbnü'l-Yemân (v: 36/656), Selmân-ı Fârisî (ö. 36/656), Ammâr b. Yâsir (ö.34/657), Muğîre b. Şu'be (v:50/670), Ebû Mûsa el-Eş'ari, (v: 44/664) Kûfe'de bulunuyorlardı.

Ebû Hanife küçük yaşta Kur'an-ı Kerîm'i ezberlemiş ve kıraat imamlarından İmam Âsım'dan ders almıştır. Ancak daha sonra ticari hayata atılmış, düzenli bir ilim okumayı terk etmiş yine de ara sıra uğradığı ilim meclislerinde parlak zekâsı ve üstün anlama kabiliyeti âlimlerden bazılarının gözünden kaçmamıştır. Onun bu parlak zekâsının yalnızca ticari işlerde zayi edilmemesi için kendisine ilim meclislerine devam etmesini tavsiye etmişlerdir. Ebû Hanife Kûfe'de önce Kur'ân-ı hıfzetti. Sarf, nahiv, şiir ve edebiyat öğrendi. Kûfe, Basra ve bütün Irak'ın en önde gelen üstadlarından hadis dinledi ve fıkıh meselelerini öğrendi. Doğuştan gelen üstün zekası, mantığı, hâfıza gücü ve çalışkanlığı ile ilim sahipleri arasında temayüz etti.

İlk zamanlar Mutezile, Hariciler, Dehrîler ve Şiilerle yaptığı tartışmalar neticesi kendisini kelami konulara vermiştir. Sonradan fıkıh halkaları dikkatini çekmeye başlamış bu şekilde ilimlerin en faydalısı olan Fıkıh ilmine intisab etmiştir. Önceleri itikada ait meselelerle ilmî çalışmalarına başlayan Ebu Hanife, sonradan sahabe ve Tabiun'u örnek alarak kelâm münazaralarından sarf-ı nazar etmiştir.

dedi ki: Fıkıh kişinin lehine ve aleyhine olan şeyleri bilmesidir. İlmi öğrenmek ancak amel etmek için olmalıdır. Zira ilmiyle amil olmak, ahiret için dünyayı terk etmektir.

İnsanın nefsinden gafil olmaması gerekir. Dünyada ve ahirette kendine nelerin fayda sağlayacağını nelerin zarar vereceğini, nelerden kaçınıp neleri yapması gerektiğini bilmesi gerekir ki; öğrendikleri ilim ve aklı ahiret günü onun aleyhinde delil teşkil edip, cezasını arttırmasın. O'nun kızgınlığından ve cezasından yine O'na sığınırız.

İlmin fazileti hakkında bir çok menkıbe, âyet ve sahih haber varid olmuştur. Kitap uzamasın diye burada hepsini zikredemiyoruz.

Ebu Hanife fıkıh ilmine intisab ettiği sırada kelâm ilmine vakıf olmuş, akaid meselelerini ve Tevhid'e ait incelikleri aklî delillerle isbat edecek güce ulaşmıştı. Daha sonra sarf, nahiv ve Arap Edebiyatını öğrenmiş, hadisleri ezberlemeye başlamış ve böylece büyük bir ilme sahip olmuştu. Fıkıh ilmine ve Hâdise yöneldiği zaman her bakımdan tam bir yetkinliğe sahipti.

Ebû Hanife ilim hayatının başlangıç dönemlerinde kelâm ilmi ile meşgul olduğu halde sonraları oğlu Hammad'ı ve diğer talebelerini bu ilimle meşgul olmaktan menetmiştir. Bunun üzerine oğlu Hammad bir defasında kendisine şöyle demiştir: "Bizi kelâm ilmi ile ilgili münazaralarla meşgul olmaktan menediyorsunuz, hâlbuki siz kelâm'a ait meselelerle meşgul oluyordunuz." Buna karşılık Ebû Hanîfe hazretleri şu hikmetli cevabı vermiştir:

"Evet, biz kelâm meseleleri hakkında münakaşa ediyorduk, fakat başımızın üstünde bir kuş varmış gibi aklımızın başımızdan uçmasından korkan kimsede olduğu gibi arkadaşımızın yanılmasından korkardık. Hâlbuki sizler kelâm münakaşalarına giriyor ve arkadaşınızın yanılmasını, ayağının kaymasını istiyorsunuz. Arkadaşının yanılmasını isteyen kişi, onun kâfir ve sapık olmasını istiyor demektir. Arkadaşının kâfir olmasını istemek ise küfürdür."

Hicri 120 yılında Hocası Hammad vefat edince, onun yerini en seçkin talebesi Ebû Hanife aldı. İmam Âzam, büyük tecrübeleri ve engin zekâsı, kuvvetli akılcılığı ve hazır cevaplığı sayesinde hocasının ders halkalarını başarı ile devam ettirdi. İmam Âzam ticaretle de meşgul bulunduğu için zamanın ihtiyaçlarını daha iyi tanıyabilmiş, örf ve âdetleri herkesten daha mükemmel kavrayabilmişti. Onun ticarî hayatı bilhassa örf ve âdetlere dayanan düşünceleri ve içtihatları üzerinde etkili olmuştur. Hatta bu konuda bir söz açıldığı zaman arkadaşları susar ve sadece onu dinlemek zorunda kalırlardı.

2. BÖLÜM

EĞİTİM SÜRECİNDE NASIL BİR NİYETE SAHİP OLMALI?

Eğitim Sürecinde Nasıl Bir Niyete Sahip Olmalı?

İlim tahsili sırasında talebenin sağlam bir niyete sahip olması gerekir. Zira niyet bütün işlerde asıldır. Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in buyruduğu gibi:

"Ameller ancak niyetlere göredir."

Nice işler vardır ki tıpkı dünya ameli gibi görünür. Fakat sahibinin niyetindeki güzellik sebebiyle ahiret ameline dönüşür. Aynı şekilde nice işler vardır ki tıpkı ahiret ameli gibi görünür. Lakin sahibin niyetindeki kötülük sebebiyle de dünya ameline dönüşür.

İlim talebesinin niyeti; Allah'ın rızası, ahiret yurdu, nefsini ve başkalarını cehaletten kurtarmak, dini ihya etmek ve İslâm'ı bakî kılmak olmalıdır. Zira İslâm'ın bekâsı ancak ilimle mümkündür. Nitekim cahil bir kimsenin zühdü ve takvası itibara alınmaz.

Hidaye sahibi İmam Burhaneddin[5] hazretleri bazılarına şu şiiri okumuştur:

Ahlâksız âlim büyük bir fesattır,
Abid cahilse daha kötü.

---

[5] Burhaneddin: Ali bin Ebi Ekber b. Abdulcelil el-Ferğâni, Burhaneddin el-Merğinani er-Raşdanî. Hocalarını ve akranlarını geride bıraktı. Hanefî mezhebini yaydı ve geniş bir nüfuz sahibi oldu. Bir çok kişiden hadis tahriç etti. Eserleri: *Hidaye, Bidaye, Kifayetü'l Menteha, Tecnisü'l Mezid, Menasikü'l Hacc, Muhtar-u Mecmai'n Nevazil. Bir çok üstatla karşılatıştı. Kendisinde bir çok ilmi cem etti. Hicri 593 yılında vefat etti.* Tabakatü'l Hanife.

Bu ikisi de dünyadakiler için büyük bir fitnedir,
Dinî hususunda bu ikisine uyan için!

İlim sahibi kimse ilmi sebebiyle, Allah'ın verdiği akıl nimeti ve beden sıhhati için şükretmeye niyetlenmelidir. İnsanların kendine yönelmesine, geçici dünya malını elde etmeye veya sultanlar katında şeref sahibi olmaya niyetlenememelidir. İlmini bunun için kullanmamalıdır. İmam Muhammed şöyle buyurmuştur:

"Şayet insanların tamamı benim kölem olsaydı hepsini azat eder, velayetlerinden beri olurdum. İlmin ve amel etmenin lezzetini alan kimseler, insanların sahip olduklarına rağbet etmezler.

Üstad Kıvamüddin Hammad bin İbrahim bin İsmail es-Saffar el-Ensarî[6], Ebu Hanife hazretlerinden şu şiiri nakleder:

Her kim ki ilmi ahiret için taleb eder,
O kimse reşattan fazilete erer.
Ne hüsrandır o kişiye ki;
İlmi insanlardan ilgi çekmek için istedi.

Bir kimse ilmi kendi nefsi için değil de; emr-i bi'l ma'ruf neyh-i ani'l münker, hakkın uygulanması ve dinin izzetini yüceltmek için yapıyorsa bu meşrudur. Emr-i bi'l maruf ve nehy-i ani'l münkeri yerine getirebilecek derece ilim öğrenmesi caizdir.

İlim tâlibinin bu konuyu düşünmesi gerekir. Zira büyük bir çalışmanın sonunda elde ettiği ilmi, fâni dünya için harcayıp zayi etmemelidir.

---

6 Hammad b. İbrahim b. İsmail b. Ahmed b. İshak b. Şît. Ebu'l Mehamid ilim ve züht içersinde, Buhara ehlinden bir ailenin yanında yetişti. Babasından ders almış ve Şeyhu'l İslâm olmuştur. Asıl ve füru ilimlerde imamların imamı olmuştur. İki kere Bağdat'a gelmiş ve orada dersler almıştır. Kadı Ebul Mahâsin, Ömer b. Ali kendisinden ders almıştır. H.493 yılında doğmuş, h.576 yılında Semerkant'ta vefat etmiştir. Bir çokları ondan hadis rivayet etmiştir. Bunlardan biri de Burhaneddin Zernuci'dir.

İşte o dünyadır, azdan da az,
Onu sevende zelilden daha zelil.
Nice insanları sihriyle kör ve sağır bırakır,
Rehbersiz bir şekilde hayretler içinde bırakır.

İlim ehlinin arzu edilmemesi gereken şeyleri arzu edip, ilim ehlini alçak düşürmemesi ve ilim ehlini zelil edecek şeylerden sakınması gerekir.

Bunları yaparken de, tevazu'u elden bırakmaması gerekir. Zira tevazu, kibir ve zillet arasında bir mertebededir. İffette böyledir. Bu mesele *Ahlak* kitabında geniş bir şekilde ele alınmıştır.

Edib Muhtar diye meşhur olan İmam Rukneddin şöyle der:

Tevazu Müttakilerin hasletlerindendir,
Müttaki tevazuyla yüce mertebelere yükselir.
Ucub[7] cahilin acayip hallerindendir,
Bilmez ki said mi şaki mi?
Ömrü nasıl sona erecek,
Ruhu ahirette yükseklerde mi yoksa alçaklarda mı?
Yücelik Rabbimiz'in kendine has sıfatıdır,
Ondan kaçının ve sakının.

Ebu Hanife hazretleri meclisinde bulunanlara şöyle demiştir: "*Sarıklarınızı uzun, yenlerinizi geniş tutun.*" Bunu da, sadece ilim ve ilmi ehli hafife alınmasın, insanlar katında saygın olsun diye söylemiştir. Bütün ilim talebelerinin; İmam Ebu Hanife hazretlerinin -talebesi- Yusuf b. Halid es-Semti'ye eve dönerken yazdığı, *Vasiyet* adlı kitabını okuması gerekir.

Üstadımız, Şeyhu'l İslam Ali b. Ebi Bekir (r.aleyh) evime dönerken bana bu kitabı yazmamı emir buyurdular. Bende yazdım. Nitekim bütün müftü ve müderrislerin, insanlarla muameleleri sırasında bu kitaptan istifade etmeleri gerekir.

[7] Kendini beğenme.

3. BÖLÜM

İLİM, HOCA, DERS ARKADAŞI SEÇİMİ VE TAHSİLDE SEBAT ETMEK

İlim, Hoca, Ders Arkadaşı Seçimi ve Tahsilde Sebat Etmek

İlim talebesinin ilmin en güzelini seçmesi ve öncelikle o an dinî hususunda ihtiyaç duyacağı; sonra da, gelecekte ihtiyaç duyacağı şeyleri öğrenmesi gerekir.

Talebe, ilk olarak tevhid ve marifet ilmini öğrenir. Allah Teâlâ'yı delilleriyle bilir. Her ne kadar, mukallidin imanı sahih olsa da, delilleri öğrenilmediği sürece kişi günahkar olur.

İlmin eskisini, yani selefe ait olanını öğren, sonradan meydana çıkarılmış yeni ilimlerle uğraşma. Büyük ulemaların yok olmasından sonra meydana çıkan cedelle uğraşmaktan sakın. Zira bu, kişiyi fıkıhtan uzaklaştırır ve ömrü zayi eder. Pisliği ve düşmanlığı doğurur. İlmin ve fıkhın kaldırılmasına neden olur. Bu Efendimiz'in haber verdiği kıyamet âlâmetlerindendir.

Hoca seçimine gelince burada talebenin iyice düşündükten sonra, en bilgili, en müttaki ve Ebu Hanife hazretlerinin Hocası Hammad b. Süleyman[8]'ı seçtiği gibi, en yaşlı olanını seçmesi gerekir. Ebu Hanife hazretleri şöyle demişti: *Ben vakur, sabırlı ve hâlim bir hoca buldum. Onun yanında*

---

[8] Hammad b. Ebi Süleyman Müslim el Eş'arî. Enes, Zeyd b. Vehb, Daid b. Müseyyeb, Daid b. Cübeyr ve İkrime'den hadis rivayet etmiştir. Kendisinden oğlu İsmail, Asım, Şube ve Ebu Hanife vb. hadis rivayet etmişlerdir. Eski alimlerin rivayet ettikleri ilmi dosdoğru takip ederdi. M'amer demiştir ki: Zührî, Hammad ve Katâde'den daha fakihlerini görmedim. Çok doğru sözlüydü. Fıkıhta sikaydı ve çok hadis rivayet etmişti. H.120 yılında vefat etmiştir.

sebat ettim ve verim aldım. Semerkand'ın hâkimlerinden biri demiştir ki: İlim talep etmek için Buharâ'ya gitmeye karar vermiş olmasına rağmen bir ilim talebesi benimle ilim elde etme hususunda istişarede bulundu.

Aynı şekilde diğer işlerinden tamamında da istişarenin büyük bir yeri vardır. Zira Allah Teâlâ Resulüne –ki ondan daha zeki ve akıllı kimse olmadığı halde– bütün işlerinde istişareyi emretmiştir. O denli ki Efendimiz evinin ihtiyaçlarına varıncaya kadar, bütün işlerinde ashabıyla istişare halindeydi.

Ali (radıyallahu anh) buyurmuştur ki:

"İstişare eden hiç kimse helâk olmamışıtır."

İstişare:

i. Tam adam ii. Yarım adam iii. Hiçbir şeyi olmayan adam

i. **Tam Adam:** Doğru bir görüşe sahip olduğu halde istişare edip danışan kimsedir.

ii. **Yarım Adam:** Doğru bir görüşe sahip olup istişare etmeye veya istişare edip kendine ait bir görüşü olmayan kimsedir.

iii. **Hiçbir Şeyi Olmayan Adam:** Ne kendi görüşü olan, ne de başkalarıyla istişare eden kimsedir.

Cafer-i Sadık[9] (radıyallahu anh) hazretleri, Süfyan-ı Sevrî[10] (r.aleyh) hazretlerine şöyle demiştir: "İşlerini yalnızca Allah'tan korkanlarla

---

9 Cafer b. Muhamemd el Bakır b. Ali Zeyne'l Abidin b. Hüseyin, Haşimi Kureşi Ebu Abdullah Sadık. İmamilere göre on iki imamın altıncısı. Tâbî'nin en güzidelerindendi. İlimde yüksek bir mertebesi vardı. İmam Malik ve Ebu Hanife'nin içinde bulunduğu kalabalık bir grup kendinden ilim almıştır. Sadık lakabıyla lakablandı. Zira kendisinden asla bir yalan sadır olmamıştır. Abbasi halifeleriyle bir çok olay yaşamıştır. Onlara karşı çok cesurdu. Medine de vefat etmiştir. (d. 82-ö.148) H.

10 Süfyan es-Sevri: Süfyan b. Said Mesruk es Sevri. Mudardandır. Hadiste emirül müminindir. İslâmî ilimlerde ve takvada kendi zamanının efendisiydi. Kufe'de büyümüştür. Abbasi halifesi Mansur onu kadı yapmak istemiş o bunu reddetmiştir. Akabinde Mehdi aynı niyetle onu çağırsa da bundan da sıyrılmıştır. Basra'da gizlenirken vefat etmiştir. Eserleri: el Camiü'l Kebir. El Camiü's Sağir ve İbn-i Cevzi onun hikayelerini anlatan bir kitab kaleme almıştır.

istişare et." İlim işlerin en yücesi ve en zorudur. Fakat ilim hakkında müşaverede bulunmak çok mühim ve elzemdir.

Hakîm et-Tirmizî (r.aleyh) bir talebesine şöyle buyurmuştur: "Buhara'ya vardığında hocaların tartışmalarına hemen dahil olma. İki ay kadar bekle ve iyice düşündükten sonra hocanı seç. Şayet sen acele eder hemen bir hoca bulup derse başlar ve ilerleme kaydettikten sonra da onun dersleri senin hoşuna gitmemeye başlarsa, ondan ayrılıp başka bir hocaya gitmeyi düşünürsün. Böyle olursa da öğrendiğin ilim senin için bereketli olmaz. Sen sen ol, hocayı seçmek için iki ay iyice düşün, istişarelerde bulun ki hocanı terk etme ihtiyacı duymayasın. Ve onun yanında sebat edip ilmini bereketli kılasın ve bolca istifade edesin."

Bil ki sabır ve sebat insanların işlerinde asıl olan iki büyük özelliktir: Bu iki özellik şiirde de geleceği üzere insanlarda çok az bulunur:

Her insan gayesine ulaşmak ister ama
İnsanlardan buna sebat eden azdır.

Denildi ki; gerçek cesaret bir saat sabretmektir.

Talebenin belli bir hocada ve kitapta sabredip sebat etmesi gerekir. Ta ki o kitabı tamamlamadan bırakmış olmasın. Bir ilimde ilerleyen talebenin o ilmin bütün inceliklerini kavrayana kadar diğer ilimlerle meşgul olmaması gerekir. Bir şehirde oturan talebenin zaruret olmadan başka bir şehre taşınmaması, sabretmesi gerekir. Zira, bütün bunlar talebenin işlerini darmadağın eder, kalbini meşgul eder, vaktini zayi eder ve hocaya da eziyet verir.

Talebenin canının her istediğinin almaması sabretmesi gerekir:

Hevaya tabi olmak işte budur asıl alçaklık,
Her heves ettiğine yenik düşen, mağluptur hevasına.

İlim talebesinin türlü sıkıntılara da sabretmesi gerekir. Denilmiştir ki *"Emeller hazinesi sıkıntı köprülerinden geçer."*

Hz. Ali (radıyallahu anh)'ye ait olduğu söylenilen bir şiirde şöyle denmiştir:

Dikkat et! Şu altı şey olmadan ulaşamazsın ilme,
Sana açıklayacağım hepsini bunların:
Zeka, hırs, sabır, mal,
Mürşit, hoca ve uzun zaman.

Ders arkadaşı seçimine gelince; talebenin burada çok dikkatli olması gerekir. Asil, Allah'tan korkan ve iyi mizaçlı olanı ön planda tutup; tatili seven, müfsid ve bozguncu biriyle arkadaşlık etmemelidir.

Kişiye sorma kendini arkadaşına bak,
Çünkü arkadaş, arkaşdaşa uyar.
Şayet şerli bir arkadaşsa uzak dur hemen ondan
Şayet hayırlıysa, ona yaklaş ki seni doğru yolda tutsun.

Ben de bu konuda şöyle dedim:

Sakın tembelle arkadaşlık yapma,
Nice salih insanlar başkalarının fesadıyla yok olurlar,
Ahmağın akıllıya tesiri ne çabuktur,
Küle konduğunda sönen bir kor gibi

Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Her çocuk islam fıtratı üzere doğar. Şu kadar var ki: Ebeveynleri bu çocuğu ya Hristiyan ya Yahudi ya da Mecusi yapar."

Farsça hikmetli bir sözde şöyle denir:

"Kötü arkadaş yılandan bile daha zararlıdır.
Mekândan münezzeh olan Allah için,
Kötü arkadaş götürür seni cehenneme.
Öyleyse iyi bir arkadaş bul ki götürsün seni cennete"

Başka bir şiirde şöyle denmiştir:

"Eğer sen ilmi ve ehlini arıyorsan
Ve gaipten haber verecek şahidi.
Yere de isimleriyle (özellikleriyle) itibar et ve
Arkadaşa da arkadaşıyla!"

4. BÖLÜM

İLMİ VE EHLİNİ YÜCELTMEK

İlmi ve Ehlini Yüceltmek

Bil ki ey talib; İlim talebesi ilme ve ilmin faydasına ancak ilmi ve ehlini yüceltmekle nail olur. Hocasına saygı duyarak ilme ulaşır. Büyüklerimizin dediği gibi: "İstediğine ulaşan ancak hürmetle ulaşmıştır. Bundan mahrum kalan da, hiçbir şeye ulaşamamıştır." Denilmiştir ki; hürmet etmek itaat etmekten daha hayırlıdır. Görmez misin ki, insanoğlu günah işlemekle kafir olmuyor da, Allah'a hürmeti terk ettiği için kafir oluyor!

Hocaya saygı ilme saygıdan dolayıdır. Hz. Ali (radıyallahu anh) şöyle buyurmuştur:

"Ben bana bir harf öğretenin kölesi olurum. Dilerse beni satar, dilerse hizmetinde bulundurur, dilerse de azat eder."

Bu konu hakkında bir şiir dinlemiştim:

Ben bir hakka, en layık olarak hocayı gördüm,
Her müslümanın bunu muhafaza etmesi gerekir.
Bin dirhem hakkıdır,
Bir harfi öğrettiği için ikram olarak hocaya.

Sana dinin hususunda ihtiyaç duyduğun bir harfi öğreten kimse, dinden senin önderin odur. Üstadımız Şeyh İmam Şirazî (r.aleyh) şöyle der:

"Şeylerimiz demiştir ki: Kim ki çocuğu fakih olsun ister, fukahanın garibanlarını doyursun, onlara ikramda bulunsun, onlara saygı

göstersin ve verebileceği şeylerden versin. Şayet çocuğu olmazsa, torunu elbette âlim olacaktır."

Bazı haller alime saygıyı ortaya koyar: Önünden yürümemek, oturacağı yere oturmamak, izni olmadan yanında söze başlamamak, yanında çok konuşmamak, sıkıntılı durumunda çok soru sormamak, evine gideceği vakti gözetip gitmek ve evden çıkına kadar kapıyı çalmamak.

Hâsıl-ı kelâm; talebe hocasını hoşnut etmeye çalışır, onu sinirlendirmekten kaçınır. Allah'a isyanı emretmediği sürece hocasını örnek alır. Zira Hâlık'a isyan hususunda mahlûka itaat yoktur!

Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"İnsanların en şerlisi başkalarının dünyası için dinini yok eden ve Allah'a isyan eden kimsedir."[11]

Alime saygı duyulması gereken hususlar: Evlatlarına ve onların nesebinden olanlara saygı duymaktır.

Şeyhu'l İslam Hidaye Sahibi Hocamız İmam Burhaneddin bu mevzu hakkında bir kıssa anlatır: "Buhara'nın büyük imamlarından biri bir gün bir ders meclisindedir. Ara ara ders sırasında ayağa kalkar ve oturur. Bunun sebebi kendisine sorulur. O da şöyle cevap verir: Hocamın oğlu yolda bir çocukla oynamaktadır. Ve bazen mescidin kapısına gelir. Bende hocama saygımdan dolayı her geldiğinde ayağa kalkarım."

Merv'in İmamı Kadı Fahreddin el-Ersebendi hazretlerine sultan son derece saygı duyardı. O şöyle der: "Ben bu makamı ancak hocama hizmet etmekle elde ettim. Ben hocama[12] çok hizmet ederdim. Onun yemeğini getirir ve ondan hiç yemezdim."

Şemsu'l Eimme El Halvanî bazı zamanlar bazı ihtiyaçları için şehirden çıkıp köylerde kalmak zorunda kalıyordu. İmam Ebu Bekir Zerneci dışında bütün talebeleri onu ziyaret etmiş. Karşılaştıklarında ona

[11] Taberani, Kebir'de; Buhari, Tarih'te Ebu Umame (radıyallahu anh)'tan rivayetle tahriç etti.

[12] Kadı, İmam Ebu zeyd ed-Debusi.

neden ziyaretine gelmediğini sormuş. O da: Babama hizmetle meşguldüm bunun için gelemedim demiş. Hocası da ona: "Uzun ömürle rızıklandırılacaksın, ama ilmin parıltısıyla rızıklandırılmayacaksın" dedi. Aynen dediği gibi de oldu. Zira kendisi çoğu zaman köyde oturur, bu yüzden düzenli olarak derslere de gidemezdi. Zira talebelerin çoğu şehirlerde kalıyordu.

Kendisi sebebiyle hocası eziyet gören biri, ilmin bereketinden mahrum kalır. İlimden ancak az bir pay alır.

Hoca ve doktor ikisiide fayda etmezler,
İkram görmedikleri müddetçe.
Tabibi incittiysen derdine katlanmalı,
Hocayı incittiysen kendi cahilliğine katlanmalı.

Rivayet edildiğini göre Halife Harun Reşit[13] oğlunu ilim ve edep öğrenmesi için Esmaî'ye[14] göndermiş. Halife bir gün Esmaî'yi abdest alırken görmüş. Oğlu Esmaî'nin ayağına su döküyor, Esma'i de ayağını yıkıyormuş. Bunu gören Halife sinirlenmiş ve Esmaî'ye kızmış: Ben sana oğlumu ona ilim ve edeb öğrenesin diye gönderdim. Niye ona bir eliyle sana su dökerken diğer eliyle de ayağını yıkamasını emretmiyorsun!

---

13 Harun-u Reşid İbn Muhammed el-Mehdi b. Mansur el-Abbasî. Abbasi devletinin beşinci ve en meşhur halifesidir. Rey'de doğdu ve Bağdat'ta yetişti. H.170 yılında kareşi Hâdi'nin vefatından sonra halife oldu. Edebiyatı, Arap şiirlerini, hadis-i şerifi, fıkhı çok iyi bilirdi. Bir çok savaşa katıldı. Cesur, cömert ve mütevaziydi. Bir sene hac eder bir sene de savaşırdı. Alimleri ve kitapların neşrini desteklerdi. Hilafeti 23 seneden fazla devam etti. Kendi döneminde Abbasi Devleti çok gelişti. Tus Şehrinde vefat etti. Kabri de aynı yerdedir. H. (d.149/v.193)

14 Ebu Said Abdülmelik bin Kurayb b. Abdülmelik b. Ali b. Asma el-Behilî, Esmaî diye bilinir. Edebiyatçı, lûgatçı, nahivci, muhaddis, fakih, usulcü. Basra ehlindendir, köyleri çok dolaşıp oralardan haberler naklederdi. Harun Reşit zamanında Bağdat'a geldi. Onunla yaşadığı birçok hikayesi vardır. Aynı zamanda birçok eseri vardır: el-İbl, el-Ezdat, el-İnsan, el-Müteradif, Nevadiru'l 'İrab, el-Ecnes fi'l Fıkh. H. (d.122/v.216)

Kitap Sevgisi

Kitaplara gösterilen hürmet ve muhabbet ilme gösterilen hürmetten dolayıdır. Talebenin abdestsiz bir şekilde kitaplarını eline almaması gerekir. Rivayet edildiğine göre Şeyh el-Halvanî şöyle demiştir: "Ben ilme ancak hürmet göstererek ulaştım ve ders kağıtlarına bile abdestsiz dokunmadım." Şeyh Serahsi[15] gece boyu dersini tekrar ederdi. Bir gece ishal olmuş ve kitaplara abdestsiz dokunmamak için, bir gecede on yedi kere abdest almıştı. Çünkü ilim ve abdest nurdur ve ilmin nuru abdest almakla artar.

Kitaba gösterilmesi gereken hürmetin bir örneği olarak ayakla kitaba dokunulmamalıdır. Tefsir kitaplarını diğer kitapların üstüne koymalı ve kitapların üstüne kitap harici eşyalar konulmamalıdır.

Hocamız Şeyhu'l İslam Burhaneddin,[16] hocalarından birinin bir fakihin divitini kitabın üzerine koyduğunu görünce, kendisine: "İlminin faydasının görmeyesin" diye söylediğini anlatır. Hocamız İmam Fahreddin[17] şöyle derdi: Eğer böyle yapmakla küçümsemeyi ve hafife almayı kastetmiyorsa bu sorun olmaz ama yine de, en güzeli böyle şeylerden sakınmaktır.

Güzel Yazı

İlim ehlinin hürmet etmesi gereken şeylerden biri de yazıyı anlaşılır ve okunaklı yazmasıdır. Kitabın hacmi küçük olsun diye ince yazmak ve ana metni kaybedecek şekilde de haşiye yazmak –zaruret

---

15 Raziyüddin Muhammed b. Muhammed Burhanu'l İslam büyük bir imamdı. Fıkıh ilmini Sadru's-Sehid Husammeddin Ömer'den aldı. Haleb'e geldi. Nuriyye ve Haleviyye medresesinde okudu. Şam'a gitti. Hatuniyye medresesinde ders okuttu. H.571 orada vefat etti. Eserleri: el Veciz fi'l Usûl.

16 Tercemesi geride geçti.

17 Hüseyin Hasan b. Mansur b. Abdülaziz el-Evzecendî el-Ferğanî. İmam İbrahim b. es-Seffarî ve İmam Zahuriddin Ali el-Merğinanî'nin yanında ilim öğrendi. Muhammed b. Abdüssettar el-Kerderî ondan fıkıh aldı. Bu kimse fakih ve meseleler hakkında müçtehittir. Eserleri: el-Fetâvâ , el-Muhadir, Şerhu Edebi'l Kâdı li'l Hassâf, Şerhu'l Câmiu's-Sağir li Şeybânî. H. 592 de vefat etti.

harici- doğru değildir. Ebu Hanife hazretleri, anlaşılmayacak derecede küçük harflerle yazı yazan birini gördüğünde şöyle demiştir: "Harfleri çok küçük yazma zira, uzun yaşarsan ihtiyarlık döneminde gözlerinin zayıflamasından dolayı yaptığına pişman olursun. Az yaşarsan da senden sonrakiler yazını anlamadığı için seni yadırgarlar."

İmam Mecdüddin es Sürhaki'nin şöyle dediği nakledilir: "Küçük yazdığımız yazılardan, kısaltarak yazdığımız notlardan ve sahih nüshalarla mukabele etmediğimiz kitaplardan dolayı çok pişmanlık duyduk."

Kitabın dörtgen şekilde kesilmesi, Ebu Hanife'nin de yaptığı gibi en uydun olanıdır. Zira kitabın böyle kesilmesi; kaldırmayı, bırakmayı ve tekrar etmeyi kolay kılar. Ayrıca felsefecilerin adeti olduğu üzere kırmızı mürekkep kullanmak da doğru olmaz. Zira bu Selef-i Salihin'in yaptığı bir uygulama değildir. Aynı zamanda hocalarımızdan kırmızı mürekkep kullanmayı mekruh görenler de vardır.

İlme olan hürmetin misallerinden biri de kişinin müzakere arkadaşına ve müzakare yaptıran büyüğüne saygı göstermesidir. Yağcılık yapıp yaltaklanmak yerilmiştir. Ancak ilim talep etmede kendisinden daha fazla fayda umulan kişiye -hoca veya müzakere arkadaşı gibi- yaltaklanmak caizdir.

Talebe bir meseleyi bin kere dahi dinlemiş olsa, o meseleyi saygı ve hürmet içerisinde dinlemesi gerekir. Denilmiştir ki: Bir kimse bin kere dinlediği bir meseleyi ilk defa dinliyormuş gibi davranmazsa o kişi ilim ehlinden değildir.

Talebenin hangi ilmi okuyacağına tek başına karar vermesi doğru olmaz. Bu işi hocasına havale etmesi daha uygundur. Çünkü tecrübesi ve talebeye hangi ilimin daha münasip olduğunu bilmesiyle bu işe uygun olan kişi hocadır.

Değerli hocamız Burhaneddin el Merğinânî der ki: "İlk zamanlarda ilim talebeleri eğitim işlerindeki meselelerini hocalarına bırakırlardı. Böylece talebeler, maksatlarına ulaşırlardı. Şimdi ise okuyacaklarını kendileri seçiyor ve bu nedenle ilim ve fıkıhtan maksatlarına ulaşamıyorlar. Çünkü hangi ilim kendilerine faydalı ve tabiatlarına uygun bilmiyorlar."

Rivayet edilir ki: Muhammet b. İsmail el-Buhârî İmam Muhammed'den namaz bölümünden başlayarak fıkıh okumaya başladı.[18] İmam Muhammed hadis ilminin onun için daha münasip olduğunu görünce dedi ki: "Git hadis ilmini öğren." O da öğrendi ve o ilimde bütün imamların öncüsü oldu.

Talebe zorunlu olmadıkça ders sırasında hocasının çok yakınında bulunmamalıdır. Hocayla talebe arasında bir yay kadar ara olması gerekir. Zira hürmete en uygun olan budur. Talebenin kötü huylardan arınması gerekir. Zira bu kötü huylar, manevi alemin köpekleridir.

Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"İçinde köpek veya canlı bir şeyin resmi bulunan eve melekler girmez."[19]

Talebe ilmi ancak melekler sayesinde öğrenir. Kötü huylar da ahlâk kitaplarından bilinir. Bu kitabımız bunları anlatacak değildir. Talebenin özellikle kendisini büyük görmemesi gerekir. Zira büyüklük gösteren biri, ilim öğrenemez.

Şiir:

İlim düşmandır kendini beğenen genç için,
Yüksek yerler için selin düşman olduğu gibi.
Her şan ve şeref Allah'ı fazlıyladır, çalışmayla değil,
Fakat Allah'ın lütuf ve kereminin ortaya çıkması çalışmaya bağlıdır.
Nice köleleler vardır ki hür makamındadır,
Nice de hürler vardır ki köle makamında.

[18] İmam Buhârî, İmam Muhammed'e yetişememiştir. Bu kimse başka biri olsa gerek.

[19] Buhârî: Bed'u'l Halk, Hadis No: 3225

5. BÖLÜM

İLİM TAHSİLİNDE GAYRET, DEVAMLILIK VE AZİM

İlim Tahsilinde Gayret, Devamlılık ve Azim

İlim talebesinin gayreti, sebatı ve azmi bırakmaması lâzımdır. Bu konuya işaret eden ayet-i kerime şöyle buyurur:

"Ey Yahya! Kitabı kuvvetlice tut."[20]
"Bizim yolumuzda cihat edenleri elbette biz onları yollarımıza ileteceğiz"[21]

Denilir ki, kim bir şey ister ve çalışırsa ona ulaşır, kim kapıyı çalar ve beklerse içeri girer. Çalışıp yorulduğun miktarda istediğin dereceye ulaşırsın.

İlim ve fıkıh öğrenme konusunda üç kişinin gayretinin olması gerekir: Talebenin, hocanın ve şayet yaşıyorsa babanın.

Bir defasında Sedidüddin eş Şirazî, bana İmam Şafi'in şu şiiri okumuştu:

Çalışmak her işi yaklaştırır bana,
Çalışmak her kapalı kapıyı açar bana.
Mahlûkat içerisinde üzülmeyi en çok hak eden kişi
Gayret sahibi olup da geçip sıkıntısı çekendir.
Allah'ın kazasına ve hükmüne delalet eden delillerden biri de,
Ahmak kimsenin bolluk ve bereket içersinde
Akıllı kimsenin de rahatlık içerinde yaşamasıdır.

---

[20] Meryem,12
[21] Ankebut, 69

Lâkin, akılla rızıklandırılan bir kimse, mahrumdur zenginlikten,
Akıl ve zenginlik birbirine iki zıt hususlur tamamen.

Bana da şu şiir okunmuştu:

Sen araştırmacı bir fakih olmak istemiştin çalışmadan,
Halbuki delilik çeşit çeşittir.
Malı kazanmak bile meşakkatsiz olmazken,
Ya ilim nasıl olur sen bir düşün!

Şair Ebu Tayyib[22] şöyle demiştir:

Tanımadım insanlar içerisinde bir ayıp gibi ki,
Güçleri yeter de noksan bırakırlar işlerini.

Şairin dediği gibi, ilim yolcusunun gece uykusunu feda etmesi gerekir:

Sıkıntılar ölçüsünde ulaşılır insan alî makamlara,
Kim ki yüksek makamlara ulaşmak isterse, feda etmelidir uykusunda.
İzzeti istersin lakin uyursun geceleri,
Kıymetli inci arayanlarsa dalarlar denizlere
Kıymetinin yüce olması yüksek mertebeler için çalışmakladır.
Kişinin izzeti ise geceleri feda etmesiyle bilinir.
Ey rabbim senin rızan için terk ettim gece uykularını,
Ey efendiler efendisi.

---

22 el-Mütenebbi: Ahmed b. Hüseyin b. Abdüssamed el-Cufî el-Kufî el-Kindî. Kufe'de Kinde diye isimlendirilen bir mahallede doğdu. Şam'da yetişti. Arapçayı, edebiyatı, ve insanların hallerini öğrenmek için köylerde dolaştı. Küçükken şiir söylemeye başladı. Semâve köyünde (kufe ve şam arasında) peygamberlik iddia etti. Birçok kişi ona tabii oldu. Humus emiri Lü'lü iş büyümeden üzerine sefer düzenledi. Tövbe edinceye kadar onu esir aldı ve hapis etti. Davasından vazgeçti. H.337 yılında Seyfuddevle'nin huzuruna çıktı. Ona methiye dizdi ve yanında kalmasına izin verildi. Sonra Kâfûr el-İğşidî'yi övmek için Mısır'a gitti. Kendisinden devlet içerisinde bir görev istedi. İstediği olmadı. Mütenebbi bu işe çok kızdı. Irak ve Fars diyarına yöneldi ve Kufe'ye döndüğünde, Fatih b. Ebu Cehil el-Esedî yolda önünü kesti. İki gurup yolda savaştı. Mütenebbi oğlu ve kölesi öldürüldü. H. (d.303/ v.354)

Kim ki sıkıntısız yüksek makamlara ulaşmağa çalışırsa,
İmkânsızın peşinde ömrünü zayi etmiş olur.
Ey Rabbim! Beni ilim öğrenmeye muvaffak kıl.
Ve beni yüce makama ulaştır.

Denilmiştir ki; geceyi kendine binek yap ki amacına ulaşasın.

Bu konuda ben de şu şiiri yazdım:

Her kim bütün arzularına ulaşmak isterse,
Binek edinsin kendisine geceyi,
Uykudan pay alabilmek için azalt yemeği,
Şayet istersen kemâl mertebelerini ey arkadaşım.

Denildi ki; kim gece uykusunu feda ederse, gündüz onun için ferah olur. İlim talebesinin dersini gecenin evvelinde ve sonunda tekrar etmesi gerekir. Zira akşam-yatsı ve seher vakitleri çok mübarek anlardır.

Bu konuya dair bir şiirde şöyle denir:

Ey ilim talebesi veraya/iffete sarıl,
Uykudan uzaklaş ve tok durmayı bırak.
Derse devam et ondan ayrılma,
İlim ders çalışmakla yükselir ve kaim olur.

İlim talebesinin gençliği ganimet bilmesi gerekir.

Şair der ki:

İstediğin mertebe sıkıntı miktarınca verilir sana.
Kim maksadına ulaşmak isterse geceyi ayakta geçirsin.
Gençlik günlerini ganimet bil,
Zira gençlik sürekli devam etmez.

Bedenini zayıflatacak derece de çok çalışıp güçsüz duruma düşme. Bilakis tutarlı olup vücuduna yumuşak davran. Zira bütün işlerde asıl olan yumuşak huylu olmaktır. Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Muhakkak ki bu din metindir, sağlamdır. Onu yumuşaklıkla yaşayın. Allah'a kulluk namına kendinizi yıpratmayın. Zira güçten düşen adam için ne gidebileceği bir yol ne de bâki olacağı bir gücü kalmıştır."[23]

Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) buyurmuştur ki: Nefsin senin bineğindir. Ona iyi davran. İlim talebesinin mutlaka yüce bir gayrete sahip olması gerekir. Zira kişi himmeti ve gayretiyle, kuşta kanatlarıyla uçar gider.

Şair Ebu Tayyip şöyle der:

Kişinin azmi miktarınca gelir yücelikler
Kavuşurlar nimetlere iyilikleri nisbetince.
Arzusu az olanın gözünde küçük hediyeler büyür,
Yüce gayret sahibinin gözünde küçülür bütün yüce işler.

İlmin başı: Çalışmak ve yüce bir gayrete sahip olmaktır. Kim İmam Muhammed'in kitaplarının tamamını veya yarısını ezberlemeye gayret ederse, bu gayretiyle emeline muvaffak olabilir. Lâkin, kiminin himmeti yüksek oluyor, fakat çalışma azmi az oluyor. Kiminin de himmeti/gayreti yüce bir amaç uğruna olmuyor, ama çok çalışıyor. İşte bu iki misalde, ancak az ilim elde edilebilir.

Üstaz Radiyyuddin Nisaburî *Mekarimu'l Ahlâk* adlı eserinde şöyle bir kıssayı zikreder: "Zülkarneyn doğuya ve batıya sefere çıkmak istediğinde hikmet ehli ile istişare etti ve dedi ki: Dünya malı hakir ve alçak bir şey iken ben bu kadar dünya malı için nasıl sefere çıkarım? Zirâ dünya, hem fâni hem de cennete göre azdır. Dünya işiyle uğraşmakta hakir görülmüş bir şeydir. Yüce amaçlar için böyle bir şey yapılamaz. Hâkim kimseler ona dedi ki: Hem dünya mülkü hem de ahiret için çalış. O da; işte bu olur" dedi.

Bir hadis-i şerifte şöyle denmiştir:

[23] el Beyhaki, Sunenu'l Kübra: 3-18 Hadis No:4520

"Allah Teâlâ büyük işleri sever, küçük işlerden hoşlanmaz."[24]

Bir şiirde şöyle denmiştir:

Olmasını istediğin bir işte acele etme bitirmeye çalış,
Zirâ kimse yamuk demiri dümdüz yapamaz bir anda.

Anlatıldığına göre; bir gün Ebu Hanife (r.aleyh) talebesi İmam Yusuf'a (r.aleyh) şöyle demiştir: Sen ilk zamanlarda fazla zeki değildin, derse devamlılığın seni öne çıkardı ve bu durumdan kurtuldun. Tembellikten sakın, zirâ bu çok büyük bir afettir.

Ebu Nasr es-Saffahî (r.aleyh) şöyle demiştir:

Ey nefis ey nefis, sakın ola ki iyilik, adalet ve ihsan konularında,
İhmalkar davranma.
Her hayır sahibine gıpta edilir de,
Tembellik yapan ise tam bir bela içindedir.

Musannif demiştir ki; bende bu konuda şöyle bir şiir söyledim:

Nice çok utangaçlıklar, acizlikler ve pişmanlıklar vardır ki,
İnsana tembellikten dolayı meydana gelen.
Ben tembellerin pişmanlık ve mahrumiyetinden başka,
Görmedim erdiğine istediği muradına.

Denilmiştir ki, tembellik ilmî kıssaların ve faziletlerinin az düşünülmesinden dolayı meydana gelir. Talebenin kendini ilimle elde etmekle, çalışmakla ve ilmin faziletini düşünmeye devam etmekle yorması gerekir. Zira ilim kalır, dünya malı ise yok olur gider. Ali b. Ebi Talib (radıyallahu anh) dediği gibi:

Cebbâr olanın bize olan taksimine razı olduk,
Bize ilmi verdi düşmanlarımıza ise malı.
Şüphesiz ki mal kısa bir zamanda tükenir,
İlim ise bakidir, son bulmaz.

---

[24] el- Hâkim, el- *Müstedrek*; 1:111 Hadis No:151

Faydalı ilim kişinin vefatından sonrada bâki olur ve ismini ebe leştirir. İsminin hayırla yad edilmesine vesile olur. Bâkî ve ebedî h hayattır. Üstadımız el-Merğinanî (r.aleyh) şöyle bir şiir okumuştur:

Cahiller ölmeden önce ölüdürler,
Alimler ise öldükten sonra bile diridir.

Şeyh Burhaneddin (r.aleyh) şu şiiri okumuştu:

Cehalette ölüm vardır ölmeden önce ehli için,
Onların bedenleri kabirdir, kabre girmezden evvel.
Hiç kimse ilim sahibi olup da ölü yaşamamıştır,
Diriliş günü onun için diriliş olmayacaktır.
İlim sahibi ölümden sonra da canlı ve ebedidir.
Toprağın altında kum olduğu halde azaları,
Cahil kimse ölüdür toprağın üstünde yürüse bile,
O yaşıyor zannedilir ama ortalıkta yoktur.

Hayatın kalbi ilimdir ganimet bil,
Kalbin ölümü cehalettir kaçın ondan.

Şey Burhaneddin şu şiiri okudu:

Bir bak ki ilim rütbelerin üstünüdür,
Yayalara göre süvarilerin üstünlüğü bunun altındadır.
İlim sahibinin izzeti katlanarak artar,
Cahiller sultan da olsa komutan da olsa toprak altına girer ölünce,
İlmin kudretine ulaşmak istemeyen kimse ne kadar zavallıdır.
İlmin fazileti hakkında size bir kaç şey yazdıracağım iyi dinleyin,
Ağzım ilmin bütün yüceliklerini anlatmaktan yorulur.
İlim tamamıyla nurdur, körü hidayete ulaştırır,
Cahil kimse her zaman karanlıklar içerisindedir.
İlim ki kendisine sığınanı koruyan yüksek bir dağdır,
Şiddetli zor zamanlarda emniyet verir.
İnsanlar gafletteyken ilimle azaptan kurtuluş umulur,
Can boğaza dayandığında ilimle cehennemden kurtarılır.

Âsî olarak cehennem tabakalarına yürüyen kimseye
İlimle şefaat edilir.
Kim ilmi isterse mertebelerin bütününü istemiş olur,
Kim ilmi hakkıyla öğrenirse, bütün isteklere ulaşmış olur.
Ey akıl sahibi kimse bu ilim yüce bir makamdır,
Eğer ona ulaşırsan bütün makamlar ortadan kaybolur.
Eğer dünya ve hoş nimetleri elinden gittiyse,
Gözlerini yum! Zirâ ilim, Allah'ın ihsanlarının en hayırlısıdır.

Ben de bazı kimselere şu şiiri okumuştum:

Eğer ilim sahibi olmuşsa aziz ilmiyle,
Fıkıh ilmi en layıktır iftihar edilmeye.
Nice güzel kokular vardır ki misk gibi değildir,
Nice de kuşlar vardır ki doğan gibi değildir.

Bir başkasına da şu şiiri okumuştum:

Fıkıh azık alınacak en nefis şeydir,
Kim fıkhı öğrenmeye devam ederse övünçleri de devam eder.
Bilmediğin bir şey için çalış,
Bil ki ilmin başı da sonu da ikbaldir.

Çok Yemek Tahsile Engeldir

Fıkıh, ilmin lezzeti, ve fehm; akıllı kimseyi ilme çağırıcı ve araştırıcı olarak yeter. Tembellik, bazen balgamdan ve rutubetten dolayı da olabilir. Bunları azaltmanın yolu da yemeği azaltmaktan geçer. Şöyle denilmiştir: " Yetmiş Nebî bir kimsede çok unutkanlığın olmasını çok balgam çıkaran biri olmasına bağlamıştır. Balgamın çok olması ise çok su içmekten ötürüdür. Kuru ekmek balgamı keser. Aynı şekilde, aç karna kuru üzüm tüketmekte balgamı kesen şeylerdendir. Lâkin, kuru üzüm yeme hususunda da aşırıya gidilmemesi gerekir. Zira bunun neticesinde çok su içmek gerekir ki, bu da balgamın yeniden artmasına neden olur. Misvak kullanmak balgamı azaltır, güzel konuşmayı sağlar ve hafızayı güçlendirir. Misvak Efendimiz'in (sallallahu aleyhi ve

sellem) sünnetidir.[25] Namazın ve Kur'ân kıraatinin sevabını arttır. Aynı şekilde balgam ve rutubet kusaraktan da giderilebilir. Çok yemek yemeği azaltmanın yolu da, az yemenin faydalarını düşünmektir. Zira az yemek sıhhat, iffet ve takva getirir.

Çok yemek hakkında şu şiir söylenmiştir:

Yazıklar olsun! Yazıklar olsun! Yazıklar olsun!
Kişinin çok yiyip te kalbinin katılaşmasından dolayı.

Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'den şöyle rivayet olunmuştur:

"Allah şu üç kimseye hiç günah işlemeseler de buğzeder: Çok yiyen, cimri ve kibirli."[26]

Çok yemeği azaltmanın yolu da, zararların hakkında çok düşünmektir ki bunlar: Hastalıklar ve takatsizliklerdir.

Denilmiştir ki: "Göbek aklı köreltir."

Ünlü filozof Calinûs'un[27] şöyle dediği nakledilir: "Narın tamamı faydalı, balığın ise bütünü zararlıdır." Denilmiştir ki: "Az balık çok nardan daha evladır."

Aynı şekilde çok yemek malı hoyratça kullanmaya, doyduktan sonra yemek, vücut için sırf zarara da neden olur ki; bu da ahirette cezayı gerektirir. Çok yemek yiyen insan sevimli olmaz.

Yemek yemeği azaltmanın yolu: Lifli olan yemekleri tercih etmek, yemeğe en lezzetli yerinden başlamak ve aç kimselerle beraber yemek yememektir. Ancak geçerli bir nedeni olursa kişi çok yemek yiyebilir. Orucunu tutabilmek için, namaz ve zor yapılan ibadetlerde destek olması için vb.

---

[25] Buhârî, Babu's-Savm.

[26] Böyle bir hadis bulamadım.

[27] Calinus (Claudios); M.S. 131-201 yılları arasında yaşayan, 17. yy. ortalarına kadar tıp dünyasına hükmetmiş olan ünlü Grek hekimi.

6. BÖLÜM

DERSE BAŞLAMA GÜNÜ, MİKTARI VE TERTİBİ

Derse Başlama Günü, Miktarı ve Tertibi

Hocamız Şeyhulislam Burhaneddin el-Merğinani bir derse başlayacağı zaman çarşamba gününü beklerdi ve bunun nedenini Efendimiz'den (sallallahu aleyhi ve sellem) naklettiği şu hadise dayandırırdı:

"Hangi iş Çarşamba günü başlarsa ancak tamam olur."[28]

Hocamız Ebu Hanife de aynı şekilde derslere Çarşamda günü başlardı. Bu mezkur hadisi hocası imam Kıvamuddin'den rivayet ederdi.[29]

Güvendiğim kimselerden işittiğime göre: Şeyulislam Yusuf el Hemedâni, hayır amellerine başlayacağı zaman çarşamba gününü beklerdi. Bu sabittir: Çarşamba nurun yaratıldığını gündür. Bu gün kafirler hakkında uğursuz, müminler hakkında da bereketli ve mübarek bir gündür.

---

[28] İmam el-Leknevi, Şeyh Kıvamuddin'nin hal tercemesini yaparken bazı muhaddislerin bu hadisin mevzu olduğunu söylediklerini kaydetmektedir. Hidaye Sahibi İmam el-Merğinani'nin hal tercemesini yaparken de bu hadis hakkında bazı mülahazaları aktarmaktadır.

[29] Kıvamuddin Ahmed b. Abdirreşid b. el-Hüseyin el-Buhârî el-Hulâsâ isimli fıkı kitabının yazarının babasıdır. Babasından ilim almış ve oğlunu fıkıh konusunda yetiştirmiştir. el-Camiu's-Sağir şerhi vardır. el-Leknevi, Abdulhay, el-fevaidu'l behiyye, 24.

İlme yeni başlayanların ders miktarı ne kadar olur?

Ebu Hanife Hazretleri, İmam Ebu Bekir Zernucî'den şöyle naklederdi: Hocalarımız dedi ki: "İlme yeni başlayan kimsenin ders miktarı, onu iki kere tekrarladığında hafızasında tutacak kadar olmalıdır. Akabinde her gün, kelime kelime arttırılmalı ve bu böyle devam ettiği sürece, ne kadar artarsa artsın talebe iki defada ezberleyebilecektir. Ders miktarı arttırılırken talebeye yumuşaklıkla muamele edilmeli ve yavaş yavaş ders miktarı arttırılmalıdır. Eğer yeni başlayan bir talebeye ancak on kerede zabtedebileceği bir ders verilmişse, bu talebe ilminin sonuna kadar aynı usulde devam edecektir ve az bir dersi bile en az on kerede ezberleyebilecektir. Talebe, bu adeti ise çok zor terkeder.

Denilmiştir ki: Başlangıç bir harf ve bin tekrarla olmalıdır. Yani az ders çok tekrar metodu en uygun metottur.

İlme yeni başlayan kimsenin kendisine en kolay anlaşılır gelen ilimden başlaması gerekir. Hocamız Şerefüddin Ukaylî şöyle derdi: "Bu konuda doğru olan hocalarımızın yaptığıydı. Onlar, mübtediler için Mebsut'tan kısa kısa bölümler seçerdi. Zira bunların anlaşılması güç değildi ve insanların arasında sürekli vuku bulan olaylardı."

Ayrıca talebenin dersi iyice ezberledikten sonra notlar alması da gerekir. Zira bu çok faydalı bir iştir. Gelişimine mani olacağından ve vaktini zayi edeceğinden talebenin anlamadığı şeyi yazmaması gerekir.

Talebenin, hocanın anlattığı mevzuları bizzat hocadan anlamaya çalışması, hiç olmazsa, üzerinde çok düşünmesi ve tekrar etmesi gerekir. Şayet ders az olursa, çok tekrar ve düşünmekle ders anlaşılabilir.

Büyükler şöyle demiştir: "İki harfi ezberlemek, iki kitap yüklük kitap bilgisini dinlemekten; iki harfi anlamak da iki kitap yüklük kitap bilgisini anlamaktan daha hayırlıdır."

Şayet talebe aldığı dersi anlama konusunda gevşek davranır ve anlamak için dersi tekrar etmezse bu duruma alışır ve iki kelimeyi bile

anlamayacak hale gelir. Talebenin dersi anlama hususunda kesinlikle gevşekliğe düşmemesi gerekir. Çok çalışıp Allah'a dua etmeli ve O'na yalvarmalıdır. Zirâ Allah bütün dualara icabet edendir. O'ndan ümit edeninin ümidini boşa çıkarmaz.

İmam Kıvamuddin Hammad b. İbrahim b. İsmail, Halil bin Ahmed es-Serahsî'den şöyle bir şiir naklettiğini söylemiştir:

İlme istifade ederek hizmet et,
Övünçlü amel ile derse devam et.
Bir şey ezberlediğin zaman tekrar et onu,
Sonra onu son derece sıkı tut.
Sonra onu yaz ki belki geri dönüp bakarsın,
Eğer bilginin kaybolmayacağından emin olursan,
Yeni bir bilgi öğrenmek için yol al.
Önceden yaptıklarını tekrar etmeyi ihmal etme,
Yeni öğrendiklerinle meşgul olarak.
İnsanlarla ilimleri müzakere et ki hayat bulasın,
Akıllı kimselerden uzak kalma.
Eğer ilmi gizlersen kıyamette ateşle gemlenirsin,
Şiddetli bir ateşin içinde tutuşturulursun.

Talebelerin müzakere ve münazarayı da elden bırakmaması gerekir. Bu sırada birbirlerine karşı son derece insaflı ve sakin olup, düşünerek cevap vermeleri gerekmektedir.

Talebelerin birbirlerine kızmaktan ve kuru gürültü yapmaktan kaçınmaları gerekir. Zirâ münazara bir çeşit istişaredir. Müzakere ise, ancak doğru olan neticeyi ulaşmak için yapılır. Bu da, iyice düşünüp sakince ve insafla gerçekleşir. Kızarak ve ya laf dalışı yaparak değil.

Eğer münazaracıların gayesi hasmına galip gelmek ise, bu helal olmaz ve caiz değildir. Zirâ, münazara yalnızca hakkı izhar için yapılır!

Şu kadar da var ki; eğer münazara yaptığınız kimse, hak olmayan

bir şeyi savunuyor ve yaldızlı söz söyleyip hile yapmayı elden bırakmıyorsa ve amacı da hakkı talep etmek değilse; bu durumda onunla, kendi konuştuğu gibi konuşulabilir.

Muhammed b. Yahya[30] kendisine münazara esnasında bir işkal (savuduğu iddiadan doğan bir çelişki) yöneltilip de cevabını veremediğinde şöyle derdi:

"Ona uygun bir cevap bulamadım. Senin iddian yerindedir. Ben ona bir bakıp düşüneyim. Her bilenin üstünde bir bilen vardır."

Müzakerenin faydası dersi sadece soyut olarak tekrar etmekten çok fazladır. Zira münazarada, hem tekrar hem de başka faydalı durumlar da vardır. Denilmiştir ki; " Bir saatlik müzakere, bir aylık tekrardan daha iyidir."

Tabi bütün bu söylediklerimiz, eğer müzakereci insaflı ve hoş tabiatlı yumuşak huylu kimse içinse geçerlidir.

Halil b. Ahmed'in zikrettiği şiirde çok büyük faydalar vardır:

İlmin şartındandır, kim ederse ilme hizmet,
Bütün insanlar eder ona hizmet.

Talebenin bütün vakitlerinde ilmin inceliklerini kavramak için düşünmesi ve buna alışması gerekir. Zira incelikler, ancak ve ancak düşünerek idrak edilir. Denilmiştir ki:

"Düşün ki anlayasın."

Söz söylenmeden önce iyice düşünülmesi gerekir. Zira söz bir ok gibidir. Söylenmeden önce düşünürek kelâmı güçlendirmek gerekir ki, gideceği yere tam isabetli gitsin. Nitekim usulü fıkıh hakkında denmiştir ki;

---

30 Muhammed b. Yahya b. Mehdi el-Cürcânî el-Hanefî. Fakihtir, Bağdat'ta oturmuş ve orada ilim öğrenmiştir. Ebu'l Hasen el-Kudûrî ve Ahmet b. el-Nâtıkî ondan fıkıh almıştır. Eserleri: el-kavlu'l Masur fi Ziyâreti'l Kubur. Ve Tercihu Mezhebi Ebi Hanife. H. 398 yılında vefat etmiştir.

"Münazaracı fakih, konuşmadan önce sözünü düşünerek güçlendirmesi gerekir. Zira bu ilimde asıl olan budur."

Eğer şefkatli bir kimsenin uyarsan nasihatine,
Konuşman esnasında sana beş şey tavsiye ederim.
Gafil kalmayasın bunların hiç birinden:
Kelamın sebebi, vakti, nasıl olduğu, miktarı ve mekânı.

Talebenin bütün hallerde ve vakitlerde ilimden istifade etmeye, herkesten faydalı bilgiler öğrenmeye çalışması gerekir. Nitekim Efendimiz(sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: *"Hikmet Mü'minin yitiğidir. Onu nerde bulursa alır."* Şu kadar var ki, sana fayda sağlayacak şeyleri al, sıkıntı verecek şeylerden uzak dur.

Üstad Fahreddin el-Kâşânî'in[31] şöyle dediğini işittim:

Ebu Yusuf'un cariyesi imam Muhammed'in yanında bulunuyordu. İmam Muhammed: *"Ebu Yusuf'tan fıkıhta her hangi bir mesele ezberledin mi hiç"* diye cariyeye sordu? Cariye hayır diye cevap verdi ve ekledi: *"Yalnız onun yanında bulunurken hep şu cümleyi tekrarlardı: Dönen pay sakıttır."*[32] Bu bilgi neticesinde imam Muhammed bu konu hakkında içinde çıkamadığı zor bir meseleyi çözdü. Ve bunun neticesinde şu ortaya çıktı ki; *Herkesten ilim yönünden istifade edilebilir bu köle bile olsa!*

Bu yüzden Ebu Yusuf kendisinde *bu kadar ilmi nasıl elde ettin?*

---

31 Ebu bekir Mesud b. Ahmed Alaüddin el-Kâsânî. 587 yılında vefat etmiştir. Tuhfetü'l Fukâhâ sahibi Alaüddin es-Semerkandi'nin talebesi ve damadıdır. Hocasına ait Tuhfetü'l Fukâhâ isimli fıkıh kitabının şerhi olan meşhur Beda'isü's Senâî isimli fıkıh kitabının sahibidir. Bunun dışında es-Sultanu'l Müb'in isimli akaid kitabı vardır.

32 Dönen pay meselesi miras fıkhıyla alâkalı bir meseledir ve açıklaması şöyledir: Hasta bir kimsenin kölesini kendisi gibi hasta birine hibe edip, kendisine köleyi teslim ettikten sonra, hibe edilen bu kimse de aynen köleyi hibe eden kimseye hibe ederek iade etse ve ikisi aynı anda ölseler ve bu köleden başka malları bulunmasa, hibe edilen köle varisler arasında taksim edilirken devir söz konusu olur ki, devrin tafsilatı feraiz kitaplarında uzunca anlatılır.

diye sorulduğunda: *"İstifade konusunda çekimser kalmadım, ifade konusunda da cimri davranmadım"* diye cevap vermiştir

İbn-i Abbas (radıyallahu anh)'a ilmi nasıl elde ettin diye soruldu. Şöyle cevap verdi: *"Çok soru soran bir dil ve düşünen bir kalb ile."*

İlk devirlerde talebenin ismi; *"mâ takûl/ne dersin"* idi. Talebeye bu ismin veriliş nedeni, onların alimlere sık sık: *"Mâ takûlu fi hazihi'l mesele/Bu konu hakkında ne dersiniz"* diye sormalarından dolayıdır.

Ebu Hanife Hazretleri çarşıdaki dükkanında kumaş satarken münazara ve müzakere ederek fakih olmuştur. Bu yüzden şunu diyebiliriz ki, ilim ve kazanç sağlama, birlikte mümkündür.

Ebu Hafs el-Kebîr[33]de bir yandan çalışır diğer yandan da ilim tahsil ederdi.

İlim talebesinin ailesinin geçimi için çalışması gerekirse çalışsın; fakat, bununla beraber müzakereden ve tekrardan geri durup tembellik etmesin. Zihni ve bedeni sağlam bir kimsenin ilim elde etmek ve fıkıh okumak için derslere ara vermesi doğru değildir. Zirâ hiç kimse İmam Ebu Yusuf kadar fakir olamaz. O bu haldeyken bile fıkıh öğrenmekten geri durmadı. Bir ilim talebesinin kendine yetecek kadar malı varsa bu ne güzeldir! Helal mal sahibi salih adam ne güzeldir!

Bir alime soruldu: İlmi ne ile elde ettin? O da şöyle cevap verdi: "Zengin bir baba ile." Zira ilim talebesinin babasının zengin olması, ilim ehlinin arzu ettiği bir durumdur. Çünkü bu, talebenin daha çok okuyup ilmini arttırmasına vesile olur.

Denildi ki Ebu Hanife (r.aleyh) şöyle buyurmuştur: "Ben her öğrendiğim mesele için Allah'a hamd ve şükrederek ilim öğrendim. Elhamdülillah dedikçe ilmim arttı."

---

[33] Ahmed b. Hafs Ebu Hafs el-Kebîr el-Buharî. 264 yılında vefat etmiştir. İmam Muhammed'in talebelerindendir. El-kebir şeklindeki nisbeti kendisini oğlu Ebu Hafs es-Sağir'den ayırmak içindir. Zamanında hanefilerin reisiydi.

İlim talebesinin diliyle, bedeniyle ve malıyla Allah'a şükretmesi gerekir. Eğitim hayatındaki başarısını ve kolay anlamasını kendinden değil de, Allah'ın kendisine bir lütfu olarak görmesi lazım gelir. Allah'tan hidayet talep edip ona yalvarması gerekir. Zira doğru yola ulaştıran Allah Teâlâ'dır. Ehli hak -Ehli sünnet- Allah'tan hidayet dilediler ve Allah onlara hidayeti nasip etti. Ve onları delalette düşmekten kurtardı. Ehli delalet ise; kendi görüşlerini ve akıllarını önemsediler ve bu durum onların hoşlarına gitti. İlmi de -aciz olarak yaratılmış olan- akıldan öğrenmeye kalktılar. Halbuki akıl her şeyi idrak etmede eksik kalır (Gözün her şeyi görememesi gibi). İşte böyle kimselerin kalblerine perde çekilmiş, aciz kalıp sapmış ve saptırmışlardır. Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Gafil kimse gafletiyle amel eden; akıllı kimse ise aklıyla amel eden kimsedir."

Akılla amel etmek demek: Kendi acziyetini itiraf etmek demektir. Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "*Kendini bilen Rabbini bilir.*"[34]

Kul kendini bilince Rabbinin güç ve kudretini bilir ve acziyetini itiraf eder. Allah'a dayanır ve, O'ndan hidayet ister. "Her kim Allah'a tevekkül ederse bu ona yeter"[35] ve Allah o kimseyi doğru yola iletir.

Kimin yeteri miktar malı varsa cimrilik etmesin ve bundan Allah'a sığınsın. Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "*Hangi hastalık cimrilikten daha kötüdür.*"[36]

Şemsu'l Eimme el-Halvanî'nin babası fakir bir kimseydi ve tatlı satmakla meşgul idi. Bu tatlılardan fakihlere ikram ederdi ve onlara, "çocuğuma duada bulunun" derdi. İşte babasının bu cömertliği, saf inancı ve şefkati sayesinde oğlu ilimde büyük makamlara nail oldu.

İlim talebesinin basımı yapılmış kitapları satın alması, olmayanları ise yazdırarak temin etmesi gerekmektedir. Bu eğitimine yardımcı olacaktır.

---

[34] Bu hadis sabit değildir.

[35] Talak-3

[36] el-Hakim,el- Müstedrek (3:242 Hadis No:4965) Merfu olarak

İlim talebesinin diliyle, bedeniyle ve malıyla Allah'a şükretmesi gerekir. Eğitim hayatındaki başarısını ve kolay anlamasını kendinden değil de, Allah'ın kendisine bir lütfu olarak görmesi lazım gelir. Allah'tan hidayet talep edip ona yalvarması gerekir. Zira doğru yola ulaştıran Allah Teâlâ'dır. Ehli hak -Ehli sünnet- Allah'tan hidayet dilediler ve Allah onlara hidayeti nasip etti. Ve onları delalette düşmekten kurtardı. Ehli delalet ise; kendi görüşlerini ve akıllarını önemsediler ve bu durum onların hoşlarına gitti. İlmi de -aciz olarak yaratılmış olan- akıldan öğrenmeye kalktılar. Halbuki akıl her şeyi idrak etmede eksik kalır (Gözün her şeyi görememesi gibi). İşte böyle kimselerin kalblerine perde çekilmiş, aciz kalıp sapmış ve saptırmışlardır. Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Gafil kimse gafletiyle amel eden; akıllı kimse ise aklıyla amel eden kimsedir."

Akılla amel etmek demek: Kendi acziyetini itiraf etmek demektir. Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: *"Kendini bilen Rabbini bilir."*[34]

Kul kendini bilince Rabbinin güç ve kudretini bilir ve acziyetini itiraf eder. Allah'a dayanır ve, O'ndan hidayet ister. "Her kim Allah'a tevekkül ederse bu ona yeter"[35] ve Allah o kimseyi doğru yola iletir.

Kimin yeteri miktar malı varsa cimrilik etmesin ve bundan Allah'a sığınsın. Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: *"Hangi hastalık cimrilikten daha kötüdür."*[36]

Şemsu'l Eimme el-Halvanî'nin babası fakir bir kimseydi ve tatlı satmakla meşgul idi. Bu tatlılardan fakihlere ikram ederdi ve onlara, "çocuğuma duada bulunun" derdi. İşte babasının bu cömertliği, saf inancı ve şefkati sayesinde oğlu ilimde büyük makamlara nail oldu.

İlim talebesinin basımı yapılmış kitapları satın alması, olmayanları ise yazdırarak temin etmesi gerekmektedir. Bu eğitimine yardımcı olacaktır.

---

[34] Bu hadis sabit değildir.

[35] Talak-3

[36] el-Hakim,el- Müstedrek (3:242 Hadis No:4965) Merfu olarak

İmam Muhammed'in çok malı vardı. O kadar ki, malının 300 bekçisi vardı. Bütün malını ilim ve fıkıh öğrenmede harcadı. Kendisinin giyebileceği yeni bir elbisesi bile kalmamıştı. Ebu Yusuf İmam Muhammed'i bu haldeyken gördü ve ona yeni bir elbise gönderdi. İmam Muhammed bunu kabul etmeyip şöyle dedi: "Size servet bu dünyada Allah tarafından verildi, bize ise ahirette verilecek." Hediyeyi kabul etmek caiz olsa da, bir alim olarak kendini küçük düşürmemek için kabul etmemiştir.

Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Müminin onurunu zelil etmesi doğru olmaz."

Anlatıldığına göre İmam Ersabundinş bir mekânda karpuzların çekirdeklerini toplayıp yerken bir cariye kendisini görmüş ve bu durumu efendisine haber vermiştir. Efendisi onu yemeğe çağırmasını söylemiş, ama büyük imam bunu kabul etmemiştir. Aynı şekilde ilim talebesinin yüce bir maksat sahibi olup insanların mallarına tamahkârlık etmemesi gerekir.

Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: *"Tamahkârlıktan sakının zirâ o hazır fakirliktir."*[37]

Talebe yanındaki bulunan harçlık ve eşyaları konusunda cimrilik etmemeli, hem kendi hem de arkadaşları için harcamalıdır. Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: *"İnsanların tamamı fakirlik kaygısından dolayı fakirdiler."*

İnsanlar ilk zamanlarda, önce bir iş öğrenip meslek sahibi olup ondan sonra ilim öğreniyorlardı. Bunu kimsenin malına tamah etmemek için yapıyorlardı. Hikmetli bir sözde şöyle denmiştir: "Kim insanların mallarıyla zengin olmaya çalışırsa fakirleşir."

Bir âlim eğer çok tamahkârsa ilmin hürmeti onun yanında kalmaz, doğru bildiği bir sözü dahi söyleyemez. Zira Şeriatin Sahibi Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bundan Allah'a sığınırdı: " Allah'ım beni zora sokacak kadar arzularıma kapılmaktan sana sığınırım"

---

[37] Hakîm, Müsterdek 4:362 Hadis no: 7928

Mümin bir kimsenin yalnızca Allah'tan bir şeyler temenni etmesi ve ondan korkması gerekir. Bu durumla talebenin şeriatin sınırlarını aşıp aşmadığı ortaya çıkar. Zirâ talebe insanlardan korkup Allah'a isyan ederse, Allah'tan başkasından korkmuş olur. Mahlukattan korktuğu için Allah'a isyan etmez ve şeriatin sınırlarını gözetirse Allah'tan başkasından değil, bilakis Allah'tan korkmuş olur.

Talebenin dersini tekrar etmesi için, tekrar müddetini ve sayısını belirlemesi gerekir. Zirâ böyle yapmadığı sürece, dersin içine sinip sinmediğinden ve tekrarın yeterli olup olmadığından emin olamaz.

Talebenin dünün dersini beş kere, iki gün önceki dersi dört kere, üç gün önceki dersi üç kere, dört gün önceki dersi iki kere, beş gün önceki dersi bir kere tekrar etmesi gerekir. Bu yöntem talebenin dersi iyice bellemesi için en iyi yöntemdir. Tekrar edeceği dersi tamamen sessiz bir şekilde okumadığı gibi; kendini zora sokacak şekilde, açıktan okuması da doğru olmaz. Zirâ tekrar; güç, dirayet ve canlılık gerektirir. Böylece tekrardan geri kalmamış olur. Nitekim işlerin en hayırlısı orta olanıdır.

Anlatıldığına göre Ebu Yusuf fakihlerle birlikte fıkıh müzakeresi yapıyormuş. Yanında da kayınpederi ona bu yaptığından dolayı hayretle bakıp şöyle diyormuş: Ben biliyorum ki, o beş günden beri aç, böyle olmasına rağmen hala güçlü ve kuvvetli bir şekilde münazara ediyor.

İlim talebesinin kesinlikle ilme ara vermemesi gerekir. Zirâ bu, büyük bir afettir. Hocamız İmam Burhaneddin (r.aleyh) şöyle buyururdu: "Ben ders arkadaşlarımı ilme hiç ara vermediğim için geçtim."

Aynı şekilde Şeyh Ali İsbicânî [38] hakkında şöyle bir kıssa anlatılır: O tahsil sırasında, siyasi karışıklıklardan dolayı on iki yıllık bir duraklama dönemi yaşamıştı. Bu süre zarfında ilimden geri kalmamak için arkada-

[38] Ali b. Muhammed b. İsmail b. Ali b. Ahmed b. Muhammed b. İshak el İsbîcî es-Semerkandî. Fakihtir. Semerkant'ta doğmuş ve orada ölmüştür. Oranın müftüsü ve ileri gelenlerindendir. Zamanında Maveraünnehir'de onun gibi Hanefi mezhebini bilen yoktu. H(d.454-v.535).

şıyla[39] müzakereyi hiç terk etmemişti. Ve sonunda arkadaşı şafileri şeyhulislamı olmuştu. Hocamız imam Fahruddin Kadıhân şöyle derd "Fıkıh tahsil edecek kişinin evvela fıkıh nüshalarında birini ezberleme si, sonra da onu iyi anlayıp tekrar ettikten sonra diğer kitapları okuma sı gerekir. Zirâ böyle yaptıktan sonra, diğer nüshaları okumak artık onun için kolay olacaktır."

[39] İsbicânî

7. BÖLÜM

TEVEKKÜL

Tevekkül

İlim talebesinin tahsil sırasında tam bir tevekküle sahip olup, rızık gibi, kalbini meşgul edecek meselelere önem vermemesi gerekir.

Ebu Hanife'nin Rasulûllah'ın arkadaşlarından Abdullah b. Hasan ez-Zebîdî'[40]den rivayet ettiğine göre o şöyle demiştir: "Kim Allah'ın dinini öğrenip fakih olursa, Allah o kişinin sıkıntılarına yeter ve onu ummadığı yerden rızıklandırır.

Kim kalbini yeme içme ve giyimle meşgul ederse, gerek üstün ahlaki nitelikleri kazanma gerekse yüce mertebelere varma konusunda yeterli gayreti gösteremez.

Terket dünya mertebelerine ulaşma isteğini
Otur yerinde! Yiyecek ve giyecek tamahkârı.

Bir adam Hallâc'a gelerek bana tavsiyede bulun der. Hallâc da ona: "Sana nefsini tavsiye ederim. Eğer onu boş bırakır çalıştırmazsan o sana istediğini yaptırır."

Herkesin kendi nefsini salih amellerle meşgul etmesi gerekir. Ta ki nefsi boş kalıp heva ve günaha dalmasın. Akıllı kimse dünya işlerini

---

[40] Vefat tarihinde ihtilaf edilmiştir. 85,86,87,88 vefat ettiği söylenir. el-İsabe'de adı şu şekilde geçmektedir: Abdullah b. El haris b. Cezz. Metindeki hadisin yer aldığı Camiu'l Mesanid'de de aynı sahabenin babasının ismi de el İsabe'deki gibi el-Hâris olarak geçmektedir. Bu durumda metindeki ibarenin istinsah/yazım hatası olduğunu söyleyebiliriz. Bkz. El-Askalani, ibn-i hacer, el isabe: 4:41 no:4616 Camiü'l Mesanid; 1:24.

çok düşünmez. Zirâ sıkıntı, keder ve hüzün; musibeti insandan uzaklaştırmaz ve fayda da sağlamaz. Aksine, kalbe, akla ve bedene zarar verir. Hayırlı amelleri yok eder. Akıllı kimse o kimsedir ki, ahiret işlerine önem verir. Zirâ ahirette tek fayda sağlayacak şey budur.

Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Öyle bir günah vardır ki, bu günaha ancak insanın geçim sıkıntısı yaşarken çektiği acılar kefaret olur."

Bu sözden şunu anlayabiliriz: Bu dünyaya düşkünlüğün neticesinde ki kaygı, salih amelleri boşa çıkarmaz ve namazda kalbin huşu ile dolu olmasını engellemezse bir beis yoktur. İşte sıkıntının miktarı budur. Nitekim bu miktar bir kaygı kişinin ahireti açısından faydalıdır.

İlim talebesinin dünya ile alakasını elinden geldiğince azaltması gerekir. Bu yüzden büyük alimler gurbette ilim öğrenmeyi tercih etmişlerdir.

İlim yolculuğu sırasında ilim talebesinin meşakkate tahammül etmesi gerekir. Zira Musa (aleyhisselâm) ilim yolculuğu dışında, başka hiç bir yolculuğunda demediği şu ayeti söylemiştir: *"Muhakkak biz bu seferimizde meşakket çektik."*[41]

Bilinmelidir ki eğitim için yolculuğa çıkmak zahmetsiz bir iş değildir. Zira ilim tahsil etmek çok mühim bir iştir. Bir çok alime göre ilim öğrenmek Allah yolunda savaşmaktan daha faziletli bir iştir. Başarı ise ancak yorgunluk ve meşakkat miktarıncadır.

Kim bu meşakkatlere sabrederse ilmin lezzetinin dünyadaki lezzetlerin üstünde bir lezzet olduğunu anlar. Bu sebeple imam Muhammed geceleri uykusuz kalıp fıkıh problemlerini hallettiğinde şöyle derdi: "Nerede kralların çocukları! Bu lezzeti onlar tadabilirler mi?"

İlim talebesinin ilim dışında başka bir şeyle meşgul olmayıp, fıkıh öğrenmekten de geri kalmaması gerekir. İmam Muhammed şöyle demiştir: "Bizim bu işimiz beşikten mezara kadardır. Kim bizim bu

---

[41] Kahf:62

öğrenmeye çalıştığımız ilmi bir saat terk ederse, zaman da onu terketsin/ölsün."

İmam Ebu Yusuf ölüm döşeğinde ruhunu bağışlarken fakih bir kimse onu ziyarete gelmişti: Ebu Yusuf bu adama şeytanı binek üzerinde taşlamak mı daha iyidir, yoksa yerdeyken mi diye sormuş fakih bu soruyu bilememişti ve Ebu Yusuf kendisi bu soruyu cevaplamıştı.

İşte fakih bir kimsenin her daim fıkıhla meşgul olması gerekir. Nitekim o vakit fıkıhtan çok büyük bir lezzet almaya başlar.

Anlatıldığına göre imam Muhammed vefatından sonra rüyada görülmüş ve kendisine ruhun bedenden çıkarken nasıl bir haldeydin diye sorulmuş. O da: Mükâteb köle hakkında ki meselelerden birini düşünüyordum, ruhumun çıktığını hissetmemişim diye cevaplandırdı.

Bir başka rivayette imam Muhammed ahir ömründe şöyle demiştir: "Mükâtep kölelerle ilgili meselelerle uğraşmaktan dolayı bugüne hazırlık yapamadım. Bu sözü ancak tevazuundan dolayı söylemiştir.

8. BÖLÜM

TAHSİL ÇAĞI

Tahsil Çağı

Denilmiştir ki ilim beşikten mezara kadardır. Hasan b. Ziyâd[42] sekiz yaşındayken fıkıh ilmine başlamış ve kırk sene boyunca yatağında uyumamıştır. Daha sonra da kırk sene fetva vermiştir. Ayrıca ilim tahsili için en uygun dönem gençlik dönemidir. En iyi vakitte seher vaktiyle akşam-yatsı arasıdır.

İlim talebesi bütün vaktini ilim öğrenmekle geçirmelidir. Bir ilimden sıkıldığında diğer bir ilimle meşgul olmalıdır. İbn-i Abbas (radıyallahu anh) kelâm ilminden sıkıldığında bana şairlerin divanını getirin diye nidâ edermiş.

İmam Muhammed geceleri uyumazdı. Defterlerini yanına koyar birinden sıkıldığında diğerini mütâlaa ederdi. Uykusu geldiğinde de uykusunu gidermek için yanında bir bardak su bulundurur ve: "Uyku hararetten dolayı gelir" derdi.

[42] Hasan b. Ziyad el-Lü'lû el-Kûfî, İmam Ebu Hanife'nin arkadaşıdır. Rivayetleri iyi bilirdi. Huyu güzeldi. Kûfe'ye kadı tayin edildi. Sünnet-i seniyye'i ve ona tabi olanları çok severdi. İmam Muhammed ve Züfer'le fıkıhta ihtilaf etti. Muhammed b. Semma' demiştir ki: Hasan b. Ziyad'ı işittim şöyle diyordu: Cüreyc'ten on iki bin hadis yazdım hepsi de fakihlere ihtiyaç duyuyordu. H.204 yılında vefat etmiştir.

9. BÖLÜM

ŞEFKATLİ OLMAK VE İYİLİK YAPMAK

Şefkatli Olmak ve İyilik Yapmak

İlim sahibi kimsenin şefkatli ve iyilik sever biri olması gerekir. Hasetkâr olmak ona hiç bir fayda sağlamaz bilakis ona zarar verir.

Hocamız Burhâneddin şöyle derdi: Dediler ki, hocanın oğlu da hoca olur. Zira hoca kendi talebeleri için Kur-ân'ı okuyup alim olmalarını ister. Talebelerine karşı bu itikatı ve şefkati sayesinde bu hocanın oğlu da hoca olur. Anlatıldığına göre es-Sadr Burhanüleimme[43] oğulları Sadru'ş-Şehid[44] ve Said Nasıruddin'e[45] diğer bütün talebelerin dersleri bittikten sonra son kuşluk vaktinde ders verirmiş. Oğulları babalarına bu durum hakkında şikayette bulunmuşlar: "Bu vakitte ders almak bizi çok yoruyor ve sıkıntı veriyor" demişler. Babaları da evlatlarına: "İlk önce talebelerime ders vermem gerekir. Zira bana uzak diyarlardan bir çok ihtiyaç sahibi talebe ve büyüklerin oğulları ders alamaya gelirken size daha önce ders verememem" demiştir. Bu bereketi ve şefkati sayesinde iki oğlu da, kendi zamanlarında yaşayan diğer fakihlerin oğullarından daha büyük bir âlim olmuşlardır. İlim

---

[43] Abdul'aziz b. Maze Ebu Muhammed. İlmi, Şemsul'eimme Serahsî'den almıştır. Onun yanında fakih olmuştur.

[44] Sadur-Şehîd Hüsameddin: Ömer b. Abüdlaiziz b. Çöer b. Maze. Ebu hammed. İmam oğlu imam. Babasından fıkıh öğrendi. Fetâvâ Suğra ve Fetâvâ Kübrâ isimli kitapları vardır. Şerhu'l-Cami'ü-Sağir ve el-mutavvel'i de ekleyebiliriz. H. 536 yılındaki Katvan Savaşında şehit olmuştur.

[45] Muhammed b. Abdul'aziz es-Sabık. Fakih imamlardan biridir. 603 yılında hacı olarak Bağdat'a döndü. İlm-i hilaf hakkında bazı mülahazaları vardır.

talebesenin hiç kimseyle gereksiz yere tartışamaya girip vaktini ziyân etmemesi gerekir. Denilmiştir ki: İyilik yapan kimse iyiliği vesilesiyle ödüllendirilecektir. Kötülük yapansa kötülüğünün karşılığını görecektir. Şeyh Ruknu'l-İslam Muhammed b. Ebubekir Haherzâde[46] bir defasında bana şu şiiri okumuştu:

Bırak sana kötülük yapan o kimseyi,
Kötülüğüne karşılık verme.
O kimseye kendi içinde olduğu durum ve yaptığı kötülük yeter.

Kim düşmanın burnunu yere sürtmek isterse bu şiiri tekrar etsin denilmiştir. Ben de şu şiiri okudum:

Dilersen düşmanının burnunu yere sürtmek yerine
Onu kederden öldürüp ve ve sıkıntıdan yakabilirsin.
Ulu makamlara talip ol ve ilmini arttır.
Kim ilmini arttırırsa düşmanın hasedini ve kederini arttırır.

Büyükler şöyle demiştir; sen kendini hayırlı işler işleyerek geliştirmeye bak, düşmanını yenmek için nefisini bu işlerle meşgul etme. Zaten kendini geliştirdiğinde düşmanın da kahrolacaktır. Sakın kimseye kin besleme, zira bu seni rezil ettiği gibi, vakitlerini de zâyi edecektir. Cahillerin ve düşük insanların sana eziyet vermelerine tahammül göstermen gerekir. Zira İsa (aleyhisselâm) "Cahil bir kimsenin eziyetine bir katlanın, on kazanın" diye buyurmuştur.

Ben de bazı kimselere şu şiiri okumuştum:

Kaç kuşaktır insanları denedim,
Kibirli ve hilekarından başkasını görmedim.
Zorluk içinde insanların düşmanlığı kadar şiddetlisini görmedim.
Bir çok şeyin sıkıntısını çektim ama,
Muhtaç olmaktan daha kötüsünü görmedim.

---

[46] Muhammed b. Ebubekir. Müftüdür. Semai' şöyle demiştir: Buhara ehlinin müftüsüdür. Fakih vaiz, edip, şair ve takvalı güzel bir yaşantıya sahiptir. H.491 yılında doğmuştur. Eserleri: Şiratü'l İslam. 573 yılında vefat etti.

İnsanlara kötü zan beslemekten sakın, zira düşmanlığın kaynağı kötü zandır. Efendimiz'in (sallallahu aleyhi ve sellem) şu sözü bu özelliğin bütün müslümanlarda olması gerektiğini belirtir: "Müslümanlara iyi zan besleyin."

Bu kötü zan ancak kötü niyet neticesinde ortaya çıkmıştır. Ebu Tayyib Mütenebbî şöyle demiştir:

Bir kimsenin fiilleri kötüyse zanları da kötü olur,
Tevehhümü neticesinde alıştığı fikirleri doğrular.
Artık düşmanlarının sözleriyle sevdiklerine zulmeder.
Sonunda karanlık gecelerde şüphe içinde kalır.

Bazılarına şu şiiri okudum:

Çirkin fiili olandan yüz çevir sayısını arttırma
Kimden iyilik gördüysen onların sayısını arttır.
Düşmanlarının hilelerine karşı bu yetecektir sana,
Düşman sana hile kursa bile sen kurma.

Üstad Şeyh Ebu'l Feth el-Büstî[47] şöyle diyor:

Akıl sahibi kimse cahil kimseden salim kalamaz
Cahil akıllı kimseye zulüm ve yorgunluk tasallut eder.
Akıllı kimse onunla savaşırken
Susup onunla anlaşmayı tercih etmelidir.

47 Ebu'l-Feth Ali b. Muhammed. Edip, şair, yazar ve fakih. Büst'te doğdu. Buhâra yolunda 401 yılında vefat etti. Eserleri: Divan-ı Şiir, Şerhu-Muhtasar'ı Cüveynî. (şafi fıkhı)

10. BÖLÜM

İSTİFADE

İstifade

Talebenin ilimde fazilet sahibi olması için bütün vakitlerini istifadeli bir şekilde geçirmesi gerekir. İlimden istifade etmenin yolu ise, her duyduğu faydalı bilgiyi anında yazması için yanında divit[48] bulundurmaktan geçer. Denilmiştir ki: Sadece ezberde kalan kaçıp gider, yazılan ise devamlı kalır. Büyüklerin dediğine göre ilim, erbabının ağzından (veya kitaplarından) bizzat işitilendir. Zirâ onlar, dinlediklerinin en güzellerini ezberliyorlar ve ezberlediklerinin de en güzelini konuşuyorlardı.

Üstad ve edib olarak meşhur olmuş imam Zendü'l İslâm'ın şöyle dediğini duydum: Hilal b. Yesâr şöyle diyordu: "Efendimiz'i (sallallahu aleyhi ve sellem) gördüm, ashabına (radıyallahu anhum) ilimden ve hikmetten bahsediyordu. Bunun üzerine O'na (sallallahu aleyhi ve sellem) dedim ki: 'Ey Allah'ın Rasûlü, onlara ne dediysen bana tekrarlar mısın?' Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) yanında divit var mı diye buyurdu. O da: Hayır, yanımda divit yok! diye cevap verdi. Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem); Ey Hilâl! Diviti yanından ayırma. Zirâ hayır, kıyamete kadar diviti ve onu kullananlardadır" buyurmuştur.

Sadru'ş-Şehid Hüsameddin[49] oğlu Şemseddin'e şu tavsiyede bulunmuştur: "Her gün ilim ve hikmetten kolay bir şey ezberle; zirâ, bunu yapmak kolay bir şeydir. Nitekim zamanla az bilgi birikip çoğalacaktır."

---

[48] Yaşadığımız asırda bu faydalı işi icra etmek daha kolaydır. Zira kalem de aynı görevi görmektedir.

[49] Geride geçti.

İsam b. Yusuf[50] duyduklarını hemen yazabilmek için bir dinara[51] bir kalem satın almıştı. Ömür kısadır ilimse çoktur. Bu yüzden kişinin vakitlerini, hatta saatlerini bile zayi etmeyip; geceleri ve boş vakitleri fırsat bilmelidir. Yahya b. Muâz er-Razî'nin[52] şöyle dediği nakledilir: "Talebenin büyük hocaları ganimet bilip istifade etmesi gerekir. Zira her kaçan fırsat telafi edilmeyebilir. Üstadımız Şeyhu'l-İslam Burhaneddin el-Merğinânî'in "*Meşiha*" isimli kitabında belirttiği üzere: Nice büyük şeyhlere yetiştim de onlardan ilim alamadığıma çok pişman oldum. Ben de kaçan fırsatlar hakkında şu şiiri söyledim:

Vay yazık vah pişmanlığım,
Faziletli ve büyük alimlerle görüşmeyi kaçırdığıma.

Hz. Ali (radıyallahu anh) şöyle buyurmuştur: "Eğer bir iş üzerinde isen o işi bitirene kadar devam et. Allah'ın ilminden yüz çevirmen sana pişmanlık ve başarısızlık olarak yeter. Bundan gece ve gündüz Allah'a sığın."

İlim talebesinin sıkıntılara katlanması ve ilim taleb etmek maksadıyla, nefsini ayaklar altına alması gerekir. Yağcılık[53] yapmak ilim tahsili dışında kötü görülmüştür. Zirâ hocadan, ders arkadaşından veya başkalarından istifade edecek kişinin mutlaka yağcılık yapması gerekir. Bu meyanda şöyle bir söz söylenmiştir:

İlim kendisinde zillet bulunmayan bir izzettir,
Sadece ilme ulaşmak için izzet bulunmayan bir zillete tahammül edilir.

Şöyle bir şiir söylenmiştir:

Seni kendini yücelere çıkarmak hususunda iştahlı görüyorum
Kişi izzete kendi nefsini zelil etmeden ulaşamaz.

---

[50] İsam b. Yusuf b. Meymun b. Kudâme el-Belhi. İbni Mübârek'ten rivayette bulunurdu. Hadis arkadaşıydı. Bu konuda mevki sahibidir. 210 yılında vefat etti. Şu'be, Sevrî'den rivayet etti. İbn'i-Hibbân onu sikalardan saymıştır.

[51] Altın para.

[52] Yahya b. Muaz b. Cafer er-Razi, Ebu Zekeriyya. Vaiz ve zahid. Belh'te ikamet etmiştir. 258 yılında Nisabur'da vefat etmiştir. Eserleri: Kitabu'l-Mürîdîn.

[53] Yaltaklanmak.

11. BÖLÜM

ÖĞRENİM SIRASINDA GÜNAHTAN SAKINMA/VERA

Öğrenim Sırasında Günahtan Sakınma/Vera

Bu konu hakkında Efendimiz'den (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle bir hadisi şerif vârid olmuştur: "Kim ilim öğrenimi sırasında takvalı olmazsa, Allah o kimseye şu üç beladan birini verir: Gençliğinde o kimseyi öldürür, cahil kimselerin arasında yaşatır ya da devlet hizmetinde bulundurur. Talebenin Allah korkusu arttığı sürece ilmi o kimseye fayda vermeye başlar. İlim okumak kolay olur ve bir çok fayda sahibi olur."[54] Allah korkusunun belirtileri şunlardır:

Doymaktan kaçınmak, çok uyumak, fayda sağlamayacak şeyleri çok konuşmak ve güç yetirse dahi çarşı pazardan yiyip içmemek. Zira çarşı pazarda satılan yemeğin pis ve necis oluşu, Allah'tan uzaklaştırma ve gaflete yakınlaştırma ihtimalleri çok fazladır. Nitekim fakirlerin gözleri satın alamadıkları bu yemeklerde kalıyor ve bu durumdan dolayı eziyet duyuyorlar ve de yemeğin bereketi gitmiş oluyor.

Hikâye:

Şeyh, kıymetli imam Muhammed b. Fazl[55] (r.aleyh) eğitimi sırasında çarşı pazardan bir şey yemezmiş. Babası köyde oturur ve cuma

---

[54] Hadislerde böyle bir kaynak bulamadım.

[55] Tercih edilen görüşe göre o: Muhammed b. Fadl el-Kemarî. Hidâye sahibi onu zikretmişti. Ebu Muhammed Abdullah b. Muhammed'in yanında fıkıh öğrenmiştir. Kadı Ebu Ali el-Hüseyin b. El-Hıdır en-Nesefî kendisinden fıkıh öğrenmiştir. Hâkîm Târih-i Nisâbur'da şöyle der: Nisabur'a geldi. Burada fakih olarak ikamet etti. 381 yılında Buhara'da vefat etti.

günleri hazırlamış olduğu yemeği oğluna getirirmiş. Bir gün oğlunu evine girdiğinde, çarşıdan alınmış bir ekmek görmüş ve ona kızarak konuşmamış. Oğlu babasından özür dileyip ekmeği kendisinin almadığını alınmasına da razı olmadığını arkadaşının bu ekmeği getirdiğini söylemiş. Babası ise oğluna: Sen ihtiyatlı davranıp verâ sahibi olsaydın, ders arkadaşın bunu yapmaya cüret edemezdi demiş.

İşte bu şekilde Allah'tan korkuyorlardı. İlim elde etmeye ve yaymaya muvaffak oldular ve isimleri kıyamet gününe kadar dillerden düşmeyecektir.

Fukahânın zahidlerinden bir fakih bir ilim talibine şöyle bir vasiyette bulunmuş: "Gıybetten ve çok konuşanların meclislerinden sakın. Zira çok konuşan ömründen çalmış ve vakitlerini zayi etmiş olur."

İlim talebesinin kalbinde fesat bulunan, hilebaz, asi ve boş gezen kimselerden kaçınması; kıbleye yönelmiş bir şekilde oturması, Efendimiz'in (sallallahu aleyhi ve sellem) sünnetini tatbik etmesi, salihlerin dualarını ganimet bilmesi ve mazlumun bedduasından sakınması gerekir. Bunlar, Allah korkusunun alametlerindendir.

Hikaye:

İki kişi ilim talep etmek maksadıyla gurbete çıkmışlar. Bu iki arkadaş yıllar sonra memleketlerine dönmüşler. Ama birisi iyi bir fakih olmuş diğeriyse olamamış. Bu ülkenin ileri gelenleri bu konu hakkında iyice düşünmüşler ve bu iki arkadaşın gurbetteki hallerinden, tekrarlarından ve oturuşlarından sormuşlar. Şöyle bir sonuca varmışlar: Fakih olan talebe, derslerini tekrar ederken, kıbleye ve ilim elde ettiği beldeye yönelerek oturduğundan; diğerinin ise kıbleye ve ilim elde etmekte olduğu beldeye sırt çevirerek ilim elde ettiğinden böyle bir durumun vuku bulduğunu ifade etmişler. Fakihler ve alimler, fakihin kıbleye doğru oturarak ders çalışması sayesinde ve müslümanların dualarının bereketiyle fakih olduğuna ittifak etmişlerdir. Zira zaruret hariç, sünnet olan oturuş kıbleye dönerek oturmaktır. Her şehirde mutlaka âbidler bulunur ve görünen o ki, bunlardan biri bu fakihe geceleyin dua da bulunmuştur.

İlim talebesinin sünnetlere ve adablara karşı gevşek davranmaması gerekir. Zirâ kim adaplara karşı gevşek davranırsa, sünnetten mahrum kalır. Kim sünnetlere karşı gevşek davranırsa, farzlardan mahrum kalır. Kim farzlara karşı gevşek davranırsa, ahirette mahrum bırakılır. Bazıları bu hadisin Efendimiz'den vârid olduğunu söylemiştir.

İlim talebesinin namazı çoğaltması ve huşu içinde namaz kılanlar gibi namaz kılması gerekir. Zirâ bu, o kişinin eğitimine yardımcı olacaktır. Zahid Şeyh Necmetttin Ömer b. Muhammed b. en- Nesefi'ye[56] nisbet edilen şöyle bir şiir irşâd edilir:

Emirlere ve yasaklara karşı koruyucu ol,
Namazı da koru ve gözet.
Şeri ilimleri talep et ve çalış,
İbadetlere sığın hafız ve fakih olacaksın.
Rabbinden, kendi fazlıyla,
Kalbindeki ilmi korumasını dile.
Allah'tır en iyi koruyucu.

İtaat edin, ciddiyetle çalışın ve tembellik etmeyin,
Siz Rabb'inize döndürüleceksiniz.
Gafil olmayın zira,
İnsanların en hayırlıları,
Gafil olmayıp geceleri kaîm olanlardır.

İlim talebesinin mütalaa etmek için her daim yanında, üzerinde yazı olmayan beyaz bir defter bulundurması gerekir. Kimin elinin altında defter bulunmazsa kalbine hikmet yerleşmemiş demektir. Aynı şekilde duyduklarını yazması için divitte bulunması gerekir.

---

[56] Necmeddin Ömer b. Muhammed b. Ahmed b. İsmail b. Muhammed b. Ali b. Lokman en-Nesefî es-Semerkandi. Müfessir, fakih ve muhaddis. Hafız ve mütekellim. Usulcü, tarihçi, edip ve nahivci. Nesef'te 461 yılında doğdu. Orada hadis dinledi. Bağdat'a geldi. Semerkant'da oturdu. H.537 yılında orada vefat etti.

12. BÖLÜM

EZBERİ GÜÇLENDİREN ŞEYLER VE UNUTMAYA SEBEP OLAN ŞEYLER

Ezberi Güçlendiren Şeyler ve Unutmaya Sebep Olan Şeyler

Hafızayı güçlendirmenin en kuvvetli yolu:

1. Ciddi çalışma.
2. Süreklilik.
3. Yemeği az yemek.
4. Gece namazı.
5. Kur'an-ı Kerîm tilaveti.

Denilir ki; hafızayı en çok güçlendiren Kur'ân-ı Kerîm'i yüzüne bakarak okumaktır. Bakarak okumak Efendimiz'in (sallallahu aleyhi ve sellem) buyruğu gibi en faziletli ameldir: "Ümmetimin yapacağı en faziletli amel Kur'an-ı Kerîm'i yüzüne bakarak okumaktır."

Şeddad b. Hakim[57] vefat ettikten sonra bazı arkadaşları onu rüyalarında gördüler. Hangi amelin sana daha çok yaradı diye arkadaşları sorunca: "Yüzüne Kur'ân okumak" diye cevap vermiştir.

İlim talebesi kitabını kaldırırken: "Yazılan ve sonsuza kadar yazılacak olan harflerin adedince.... Bismillah, elhamdülillah, lâilâhe illah" demelidir (Allah'ın adıyla, O'na hamdolsun, O'ndan başka ilah yoktur).

Ayrıca ilim talebesinin her farz namazdan sonra: "Tek, bir ve

[57] Şeddad b. Hakîm el-Belhî. İmam Züfer'in arkadaşlarındandır. Kadıdır. H.210 yılında vefat etmiştir.

yalnız olup, ortağı olmayan Allah'a inandım. Onun dışında ki bütün batıl ilahları terk ettim" demesi gerekir. Aynı şekilde, Efendimiz'e (sallallahu aleyhi ve sellem) salavâtı çoğaltmalıdır; zirâ O (sallallahu aleyhi ve sellem), âlemler için rahmet vesilesidir.

Şiir:

Veki'e[58] hafızamın kötü oluşundan şikayette bulundum,
Bana günahları terk etmemi öğütledi.
Zirâ ilim ilahi bir fazilettir
Allah'ın fazlı ise günahkârlara verilmez.

6. Misvak kullanmak.
7. Bal içmek.
8. Şekerle karıştırılmış günlük.
9. Aç karnına her gün yirmi bir adet siyah kuru üzüm yemek. Ayrıca siyah üzüm bir çok hastalığa iyi gelir ve hastalıklara şifa olur. Balgam ve vücuttaki rutubeti azaltan her şey hafızaya güç verir. Balgamı arttıran her şey unutkanlığa sebep olur.

Unutkanlığın sebepleri şunlardır:

1. Günah ve isyanın çokluğu.
2. Dünyalık tasa ve kaygılar.
3. Çok işle alakalı ve meşgul olmak.

Geride bahsettiğimiz üzere, akıllı kimsenin dünya işlerine çok önem vermemesi gerekir. Zirâ bu, fayda vermeyip aksine zarar verir. Dünyalık tasalar kalbi karartır, ahiretlik kaygılar ise kalbin nurunu arttırır. Bunun neticesi de namazda ortaya çıkar. Dünya tasaları kişiyi hayır yapmaktan engeller. Ahiret kaygısı ise kişiyi hayır yapmaya ve huşu içinde namaz kılmaya yönlendirir.

---

[58] Veki' b. Cerrâh b. Melih er-Ruâsî Ebu Süfyan. Fakih, muhaddis, hafız, müfessir ve sufi. H.129 yılında Kufe'de doğdu. Harun-u Reşid onu kadı yapmak istedi. Bundan kaçındı. Hac'dan dönerken H.197 yılında vefat etti. Eserleri: es-Sünen, Tefsirü'l-Kur'ân, El-Ma'rife ve et-Târîh.

İlim tahsil etmek tasaları yok eder. Şeyh imam Nasr b. El-Hasan el-Merğinânî'nin kendisine ait kasidesinde dediği gibi:

Ey Nasr b. Hasan yardım dile,
Ezberlenmesi gereken her ilimle.
İşte budur hüznü giderecek,
Bunun dışındaki batıldır, güvenilmez.

Şeyh İmam Necmettin Ömer Muhammed en-Nesefî bir cariyesi hakkında şunları demiştir:

Beni gözleriyle, yanaklarının altın sarılığı ve bakışlarıyla
öldürene selam olsun.
Güzel bir kız benim aklımı aldı ve bana onun aşkı dokundu,
Hayaller onu vasfetmekte iken hayret etti.
Ben ona dedim ki; beni bırak beni mazur gör.
Zira ben ilim elde etmek için delicesine çalıştım.
Beni, ilim talep etmek, fazilet hissi ve takva;
Cariyelerden ve onlarla tanışmaktan müstağni kıldı.

İlmi unutmanın sebepleri şunlardır:

1. Kuru kişniş yemek.
2. Ekşi elma yemek.
3. Asılmış birine bakmak.
4. Kabir yazılarını okumak.
5. Deve katırları arasında dolaşmak.
6. Canlı biti yere atmak.
7. Ense çukurundan hacamat yaptırmak.

13.BÖLÜM

RIZKIN BOLLAŞMASINI SAĞLAYAN VE ENGELLEYEN; ÖMRÜ UZATAN VE KISALTAN ŞEYLER

Rızkın Bollaşmasını Sağlayan ve Engelleyen; Ömrü Uzatan ve Kısaltan Şeyler

İlim talebesinin kendini ilime verebilmesi için; kendine yetecek kadar birikim sahip olup, bunu arttırmanın yolunu, ömrü ve sağlığı uzatacak yöntemleri bilmesi gerekir. Bütün bu meseleler hakkında bir çok kitaplar tasnif edilmiştir. Bazılarını özet bir şekilde buraya ekledim.

Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Kaderi ancak dua değiştirir. Ömrü ancak hayır uzatır. Bir kimsenin rızkı kendi kendine yaptığı günahları sebebiyle kesilir."[59]

Bu hadisten şunları anlayabiliriz:

1. Günah işlemek rızkın azalmasına neden olur.
2. Özellikle yalan söylemek daha şiddetlidir. Zira bu fakirlik getirir. Nitekim bunun hakkında hususi bir hadis-i şerif vârid olmuştur. Ayrıca sabahları uyumakta rızkı keser.
3. Çok uyumak fakirlik getirdiği gibi, ilmin de azalmasına sebep olur.

Şiir:

İnsanların mutluluğu elbiseler giymekken,
İlmi elde etmenin yolu da uykuyu terk etmektir.

Geceler faydasız geçip giderken,
Yazık değil mi onların sayılması ömürden.

[59] Tirmizi (2140), Ahmed 5/277.

Ey ilim talibi! Geceleri kalk belki doğruya ulaşırsın,
Daha kaç gece uyuyacaksın ömür biterken.

Rızkın kesilmesine neden olan diğer sebepler:

4. Çıplak uyumak.
5. Çıplak bevletmek.
6. Cünüpken yemek yemek.
7. Yaslanarak yemek yemek.
8. Sofrada kırıntı bırakmak.
9. Soğan ve sarımsağın kabuğunu koparark soymak.
10. Geceleyin evi bezle silip süpürmek.
11. Evi dağınık çöp içerisinde bırakmak.
12. Hocaların önünden yürümek.
13. Anne-babaya adlarıyla hitap etmek.
14. Her hangi bir ağaç parçasıyla kürdan yapmak.
15. Çamur ve toprakla elleri yıkamak.
16. Eşiğe oturmak.
17. Kapının sadece bir bölmesine yaslanmak.
18. Tuvalette abdest almak.
19. Elbiseyi giyinikken dikmek.
20. Elbiseyle yüzü kurulamak.
21. Evde örümcek ağları bırakmak.
22. Namazı hafife almak.
23. Sabah namazından sonra camiden çıkmak için acele etmek.
24. Çarşıya erken vakitte gidip geç dönmek.
25. Dilenen fakirden ekmek parçaları satın almak.
26. Ebeveyne kötü duada bulunmak.
27. Kapların ağzını örtmemek.
28. Üfürerek, lambayı söndürmek.

Buraya kadar saydıklarımızın hepsinin kişiyi fakirleştirdiği sahabe sözleriyle bilinmektedir.

Diğer sebepler ise şunlardır:

1. Kırılıp birleştirilmiş kalemle yazı yazmak.
2. Kırık tarakla taramak.
3. Ana-babaya duayı terk etmek.
4. Oturarak sarık bağlamak.
5. Şalvarı ayakta giymek.
6. Fakirlik korkusundan cimrilik yapmak.
7. Pintilik.
8. İsraf.
9. Tembellik.
10. Yılgınlık.
11. Üzerine vazife olan işleri yapmakta gevşek davranmak.

Bu saydıklarımızın hepsi kişiye fakirlik getirir.

Rızkı bollaştırıp hafızayı güçlendiren şeyler şunlardır:

1. Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "Sadakayla rızkın gelmesini dileyin."[60]
2. Sabahları erken uyanmak tüm nimetlerde, özellikle rızıkta berekettir.
3. Güzel yazmak rızık anahtarlarındandır.
4. Güler yüz.
5. Hoş söz.
6. Hz. Hasan b. Ali şöyle bir söz nakletmiştir: "Evi süpürmek ve kapları/tencereleri yıkamak zenginlik getirir."
7. Tâdil-i erkana, vaciplere, adaplara ve sünnetlere riayet ederek huşu içinde namaz kılmak.

[60] İbn-i Adiyy, el-Kâmil fi'd-Duâfa 2: 411 No: 531 İbn-i Adiyy bu hadisin uydurma olduğunu söylemiştir.

8. Kuşluk namazı ise, rızkın genişlemesi konusunda bilinen bir namazdır.
9. Özellikle uyku vaktinde Vâkıa' Suresini okumak.
10. el-Mülk Sure'sini okumak.
11. el-Müzemmil Sure'sini okumak.
12. el-Leyl Sure'sini okumak.
13. "Elem neşrah leke sadrak" okumak.
14. Ezandan önce mescitte hazır olmak.
15. Temizliğe sürekli önem göstermek.
16. Sabah namazının sünnetini kılmak.
17. Vitri evde kılmak.
18. Vitirden sonra dünya kelamı konuşmamak.
19. İhtiyaç dışında kadınlarla çok oturmamak.
20. Boş kelâm söylememek.

Denildi ki: Kim kendisini ilgilendirmeyen şeylerle meşgul olursa, kendisini ilgilendiren şeylerle ilgilenemez.

Büzürg Mihr[61] diyor ki:

"Çok konuşan bir adam görürsen onun deli olduğunu kesinlikle söyleyebilirsin."

Hz. Ali (radıyallahu anh) şöyle buyurmuştur: "Akıl kemâle erdiğinde söz de azalır."

Musannif diyor ki: Bu meyanda aklıma şöyle bir şiir geldi:

Bir adamın aklı kemale ermişse az olur sözü,
Şayet çok konuşuyorsan bil ki ahmaktır özü.

Rızkın artmasına yardımcı olan virdler:

1. Her gün, fecir doğduktan sonra sabah namazı vaktine kadar yüz kere:

---

61 Nûşirevân'ın çok akıllı ve bir o kadar da tedbirli veziri. Farsça-Türkçe Lûgat 1:324

"Sübhanellahi-l Azîm ve bi-hamdihî estağfirullahe ve etübü ileyh" demeli.

(Yüce Allah'ım! Seni noksan sıfatlardan tenzih ederim. Senden sana hamdederek bağışlanma diler sana tevbe ederim).

2. Her sabah ve akşam yüz kere:

"La ilahe illallahu'l Meliku'l Hakku'l Mübîn" demeli.

(Melik, Hak ve Mübîn olan Allah'tan başka ilah yoktur.)

3. Her gün sabah ve akşam namazlarında sonra 33 defa:

"el-Hamdü li'llah, ve Sübhânellâh ve'lâ ilahe illallah" demeli.

(Bütün hamdler Allah'a aittir. O, noksan sıfatlardan münezehhtir ve ondan başka ilah yoktur)

4. Sabah namazlarından sonra, 70 kere bağışlanma dileyerek: "Estağfurullah" demeli.

5. Şu sözü çokça demeli:

"La havle ve'lâ kuvvete illa billahi'l Aliyyi'l Azim."

(Yüce olan Allahtan başka güç ve kuvvet sahibi başka hiç kimse yoktur)

6. Peygamber Efendimiz'e (sallallahu aleyhi ve sellem) çokça salavat getirmek

"Allahümme salli 'alâ Muhammed."

(Allahım! Hz. Muhammed'e salât eyle)

7. Cuma günleri 70 defa:

"Allahümme ağninî bi helâlike an haramike ve'k-finî bi fazlike ammen sivâke." okumalı.

(Allahım! Helal rızıklarınla bizleri haramlardan müstağni kıl. Fazlınla da bizlere yetecek kadar zenginlik ver ve senden başkasına muhtaç etme!)

8. Her gün ve her gece şu duayı okumalıdır:

"Ent'ellâhü'l 'Azîzü'l Hakim. Ent'ellâhü'l Melikü'l Kuddûs. Ent'ellâhü'l Halîmü'l Kerîm. Ent'ellâhü'l Hâliku'l Hayri ve'ş-Şerri.

Ent'ellâhü'l Hâliku'l Cenneti ve'n-Nâr. 'Âlimü'l Gaybi ve'ş-Şehadeh. 'Âlimüs's-Sirrî ve 'Ahfâ. Ent'ellâhü'l Kebirû'l Müte'âl. Ent'ellâhü Deyyânü-Yevmîd-Dîn. Lem Tezel ve'lâ tezâlü. Ent'ellâhü Lâ İlâhe İllâ Ente. Ent'ellâhü'l Ehadü's-Samedü. Lem yelid ve lem yûled. Ve lem yekün lehü küfüven ehad. Ent'ellâhü Lâ İlâhe Ente'r-Rahmânü'r-Rahîm. Ent'ellâhü Lâ İlâhe Ente'l Melikü'l Kuddûsu's-Selâmü'l Mü'minü'l Müheyminü'l 'Azîzü'l Cebbâru'l Mütekebbir. Lâ İlâhe İllâ Ente'l Hâliku'l Bâri'u'l Musavviru lehu'l Esmâu'l-Husnâ. Yüsebbihu Lehû mâ fi'semâvâti ve'l 'arz. Ve Huve'l-'Azîzu'l-Hakîm."

(Sen yüce hikmet sahibi Allah'sın. Sen her şeyin sahibi mukaddes Allah'sın. Sen sabırlı ve kerem sahibi Allah'sın. Sen iyiyi ve kötüyü yaratan Allah'sın. Sen cennet ve cehennemi yaratan Allah'sın. Müşahede ve gayb âlemini bilensin. Gizliyi ve gizlinin gizlisini bilensin. Sen büyük ve çok yüce Allah'sın. Sen her şeyi yaratan ve her varlığın kendisine döneceği Allah'sın. Senden başka ilah yok. Sen tek ve ebedî olan Allah'sın. O Allah doğurmadı, doğrulmadı. Ve ona hiç kimse de denk olmadı. Sen kendisinden başka ilah olmayan Rahmân ve Rahîm olan Allah'sın. Senden başka ilah yok. Sen her şeyin sahibisin. Mukaddessin. Esenlik sahibisin. Mü'minsin. Her şeyi gözeten kollayansın. Yücesin. Hikmet sahibisin. Mutlak hüküm ve büyüklük sahibisin. Senden başka ilah yok. Sen Yaratansın. Yoktan var edensin. Şekillendirensin. En güzel isimler onundur. Yerde ve gökte bulunan tüm varlıklar onu tesbih eder. O, yüce ve hikmet sahibidir).

Ömrün bereketlenmesine vesile olan şeyler:

1. İyilik yapıp, insanlara eziyet vermemek.
2. Yaşlılara saygı göstermek.
3. Akrabayı ziyareti.
4. Her gün sabah ve akşam üç kere: "Sübhanallahi mil'e'l-mîzani ve müntehâ'l 'ilmi ve meblağı'r-rızâ ve zinete'l 'arş. Ve'l Hamdu li'llahi ve'lâ İlâhe İllâllâhü mil'e'l-mîzâni ve müntehâ'l 'ilmi ve

meblağı'r-rızâ ve zinete'l arş. V'allâhü Ekber mil'e'l-mîzani ve müntehâl 'ilmi ve meblağı'r-rızâ ve zinete'l 'arş." demek

(Mizan dolusu, ilmin son haddi, rızanın ulaştığı son yer ve arşın ağırlığınca Sübhanellah! Mizan dolusu, ilmin son haddi, rızanın ulaştığı son yer ve arşın ağırlığınca el-Hamdu li'llahi ve Lâ İlâhe İllâllâh. Mizan dolusu, ilmin son haddi, rızanın ulaştığı son yer ve arşın ağırlığınca Allâh'ü-'Ekber!).

5. Zaruret harici yaş dalları kesmemek.
6. Abdesti güzel almak.
7. Namazı ihtimam göstererek kılmak.
8. Kur'ân okumak.
9. Hac ve umre arası kuran okumak.
10. Sağlığa dikkat etmek.
11. Şifa verdiği vârid olan duaları öğrenip bunlarla bereket ve şifa beklemek. Bu dualarını Ebu'l-Abbas el-Müstağfirî'nin[62] tasnif ettiği, kolayca ulaşılabilecek Tıbbu'n-Nebî kitabında bulabilirsiniz.

"Ta'lîm'ül Müteallim fi Tarikit- Teallüm" kitabı tamamlandı. Allah doğruyu en iyi bilendir.

Bu kitabı nihayete erdirmeyi nasip eden Allah Teâlâ'ya sonsuz hamdü senalar; Rasûlün'e (sallallahu aleyhi ve sellem), Ashab'ına ve Ehlin'e sonsuz salat-u selâmlar olsun.

[62] Türkçe 162

Talîmü'l-Müteallim asırlarca geniş rağbet görmüş, okuyucunun kolaylıkla faydalanabileceği bir usul ve üslûpla yazılmıştır. Muhtasar oluşu, yeri geldikçe âyet ve hadislerin yanında meşhur âlimlerden ve edebiyatçılardan vecizeler, hikâyeler, şiirler aktarılması esere hem zenginlik kazandırmış hem de ilgi çekici olmasını sağlamıştır.

rauza
YAYINLARI